

Zwols Historisch Tijdschrift

Kunstenaarsclub
Palet

29e jaargang 2012 nummer 2 - 8,50 euro

Wim Huijsmans

Suikerhistorie

(Collectie ZHT)

De lindeboom boven in het reliëf op de gevel van Voorstraat 26.

(Foto Jan van de Wetering)

De erven J.J. Tijl N.V.

De geschiedenis van Tijl is nauw verwant aan de *Zwolsche Courant*. Martinus Tijl vestigde zich in 1767 in Zwolle als boekhandelaar. Tien jaar later ging hij ook boeken drukken. Vanaf 1790 gaf hij een weekblad uit onder de naam *Overijsselsche Courant*. Deze naam werd in 1795 gewijzigd in *Zwolsche Courant*. Omdat de krant ook in de rest van de provincie gelezen werd, veranderde de naam in 1845 in *Provinciale Overijsselsche en Zwolsche Courant*. Rond 1972 werd het weer kortweg *Zwolsche Courant*. In 1988 werd Tijl overgenomen door uitgeverij Wegener in Apeldoorn, die de naam van de krant in 2003 veranderde in de *Stentor*.

Martinus Tijl begon zijn zaak aan de Melkmarkt. Onder zijn nazaten groeide het bedrijf onder de naam Koninklijke drukkerij en uitgeverij Erven J.J. Tijl enorm uit. Tijl was gevestigd in een groot aantal panden tussen Melkmarkt en Voorstraat. De naam Tijlspassage herinnert daar nog aan. Toen verdere uitbreiding in dit gebied niet meer mogelijk was, verhuisde Tijl in 1968 naar de Blaloweg. De archieven van de gemeente Zwolle kregen een nieuw onderkomen in het pand Voorstraat 26. Hoog in de gevel van dat pand herinnert een steen met een lindeboom – in het Latijn *tilia* – nog altijd aan Tijl. Er zou verband bestaan tussen de achternaam Tijl en de *tilia*. De lindeboom met daaronder twee lezers was daarom het beeldmerk van Tijl.

Wij kregen dit suikerzakje van Adrie van Drielen. Dankzij zijn schenking van een envelop met suikerzakjes kan het *ZHT* weer een hele tijd vooruit met deze rubriek!

Redactioneel

Een bijzonder artikel in dit nummer van het *Zwols Historisch Tijdschrift* is het interview met oud-wethouder Henk Okkels door Steven ten Veen. Okkels kijkt terug op zijn politieke loopbaan onder drie burgemeesters, eerst als raadslid, daarna achttien jaar lang als wethouder. Hij ging 'zuinig' om met het beschikbare geld. Hij richtte de Stadsbank op waar particulieren een krediet konden krijgen. Eén van de zaken die hij, onder veel protest, invoerde waren de minicontainers.

Okkels opende in 1977 het pand van de Westland-Utrecht Hypotheekbank aan de Grote Markt 11. Onderzoek voor zijn openingsrede werd gedaan door Wim Huijsmans. In de achttiende eeuw werd vermeld dat het pand een 'weergaloze winkelder' had. Deze mededeling wekte hoge verwachtingen bij de genodigden voor de opening!

In het Hopmanshuis vond de kunstenaarsclub (Het) Palet zijn eerste onderkomen. Willem van der Veen, wiens vader Teun aan de wieg van deze club stond, beschrijft hoe Palet daar en op andere plaatsen gehuisvest was. Niet altijd even comfortabel, maar wel gezellig. Onlangs is Palet naar een 'nieuw' onderkomen verhuisd, het voormalige Rode Kruisgebouw aan de Stilobadstraat.

Jan van de Wetering gaat weer vijftig jaar terug in de tijd: platenzaken met popmuziek, nieuwe telefooncellen en de sluiting van de winkel van sigarenhandelaar Piet Kok in 1962. Kok hing in zijn etalage de voetbaluitslagen op, waar velen op af kwamen.

In 1822 overleed de jonge Zwollenaar Jan Coenraad Pruimers. Hij studeerde rechten in Utrecht en vestigde zich vervolgens als advocaat in Zwolle, maar was vooral bekend als dichter. Zijn buurman was Rhijnvis Feith in de Bloemen-dalstraat. Johan Seekles beschrijft hoe tijdgenoten gegrepen waren door zijn vroegtijdige overlijden.

Inhoud

Suikerhistorie Wim Huijsmans	46
Palet begon met oude zolders en een kelder Kunstenaarsclub kreeg vijfde onderdak in 65 jaar Willem van der Veen	48
Jan Coenraad Pruimers, een vergeten Zwolse dichter Johan Seekles	60
Henk Okkels, terugblik op een politieke loopbaan Steven ten Veen	66
Grote Markt 11 Wim Huijsmans	74
Zwolle in de jaren zestig Aflevering 7: Hoe Piet Kok een einde maakte aan de jaren vijftig (1962) Jan van de Wetering	80
Mededelingen	84
Auteurs	86

Omslag: Tekenavond van kunstenaarsclub Palet in de jaren zeventig in de Broerenkazerne, aquarel door Teun van der Veen.

Palet begon met oude zolders en een kelder

Kunstenaarsclub kreeg vijfde onderdak in 65 jaar

Willem van der Veen

De kunstenaars van Palet hebben voor de vijfde maal in het 65-jarig bestaan van hun vereniging een nieuw onderkomen betrokken. Nou ja, nieuw...? Voor hén in elk geval wel. Het voormalige Rode Kruisgebouw aan de Stilobadstraat, waar in een nog eerder tijdstip verpleegsters van het Sophia Ziekenhuis woonden, staat al meer dan honderd jaar op die plek. Maar wat zou het? Vanaf de oprichting van hun club zijn de 'Paletters' wel een beetje aan het stof der eeuwen gewend geraakt.

Het allereerste domein dat zij in 1947 betrokken, was immers een oud Zwols gebouw (circa 1660), het Hopmanshuis aan het Rodetorenplein. Ruim twee decennia vonden ze daar een uitermate sfeervol, maar ook zeer bouwvallig onderdak. Na de eerste verhuizing naar de Broerenkazerne,

begin jaren zestig, kwamen ze weer terecht in een interieur van eeuwenoude balken en krakende vloeren. Nieuwere tijden in bouwkundig opzicht kwamen voor de Paletleden dichterbij toen ze eind jaren zeventig de bovenste verdieping van het kort tevoren gesloten Sophia Ziekenhuis in de Rhijnvis Feithlaan mochten betrekken. Op de gezellige zolder daarvan kreeg hun vereniging een verheugende opleving, die zich in de jaren negentig voortzette in alweer een andere, nog ruimer bemeten stek: een royaal samenstel van houten barakken op de hoek van Rhijnvis Feithlaan en Bagijnensingel.

Hiermee heb ik al in een notendop de 65-jarige geschiedenis van Palets behuizing geschetst. Verderop in dit verhaal kom ik uitgebreider terug op de concentratie van kunstzinnige individualis-

Reeds in 1929 werd er in groepen naar model getekend bij de Zwolsche Kunstkring. Van links naar rechts Cor Vriens, Johan Hartzuiker en Evert Bomhof.

Een deel van de Zwolsche Kunstkring in 1931 bijeen op de zolder van de Brouwerschool op het Grote Kerkplein. Van links naar rechts Johan Hartzuiker, Corry Brok, Jo van Efferen en (als model) Goutje van der Spoel, destijds verloofde van Teun van der Veen.

ten, die Het Palet, of Palet zoals ze zich in de jaren negentig 'strakker' zijn gaan noemen, al die jaren tot een echte vereniging maakten.

Een opmerkelijk verschijnsel eigenlijk. Beeldende kunstenaars wordt immers vaak een etiket opgeplakt, waarop 'prototype van het individualisme' vermeld staat? En dan toch die hang naar gezelschap? Een beetje gezelligheid, avondjes gezamenlijk tekenen met broeders in de kunst en er dan na afloop oeverloos over kletsen onder het genot van een drankje: dat is voor de meesten toch een dringende behoefte. Bij alle andere activiteiten in het 65-jarige Paletleven is dat kunstzinnige samenzijn tijdens de vaste tekenavond op de donderdagavonden voor de club misschien wel een van de voornaamste redenen van bestaan.

Zwolsche Kunstkring

Overigens mag Palet niet de primeur van de groepswijze beoefening van beeldende kunst in Zwolle voor zich opeisen. Van mijn vader Teun van der Veen weet ik dat hij in de jaren twintig

van de vorige eeuw al wekelijks een avondje uitrok voor een paar uurtjes tekenen of schilderen in gezelschap van Zwolse collega's. De nestor Evert Bomhof was er destijds bij, maar ook jongere talenten als Jo van Efferen, Stien Eelsingh, Cor Vriens, Johan Hartzuiker en Corry Brok. Onder de naam 'Zwolsche Kunstkring' tekenden en schilderden zij gezamenlijk op de zolder van de bejaarde Brouwerschool, die in de jaren dertig nog vlak achter het oude Zwolse stadhuis aan het Grote Kerkplein stond.

Net als nu bij Palet gingen ook toen al professionals en amateurs broederlijk (en zusterlijk) met elkaar om en toonden hun werken op gezette tijden gezamenlijk aan het publiek. Dat gebeurde meestal in de oude concertzaal van Odeon, destijds een gebruikelijke locatie voor exposities.

Dat ging zo door tot 1936. Toen ging de sloophamer in het afgedankte schoolgebouw. Als jongetje van vier, dat er vlakbij op de Grote Markt woonde, is mij die ingreep goed bijgebleven, want plotseling veranderde toen het uitzicht uit mijn

ouderlijk huis. De kunstenaars raakten er hun zolder door kwijt en dachten niet onmiddellijk aan vervanging van hun gebrekkige clublokaal onder de balken van de oude school. Het was immers een onzekere tijd van crisis en oorlogsdreiging, waarin de animo voor nieuwe gezamenlijke initiatieven niet erg groot was.

Weer een zolder

Dat laatste verdroot Teun van der Veen, die zijn wekelijkse tekenavondje miste. Na enige tijd nam hij het voortouw en kwam met de verrassende mededeling: 'Kom maar bij mij op zolder... plaats genoeg!' Dat was geen grootspraak. De eeuwenoude woning op de Grote Markt 9, boven boekwinkel Waanders, bevatte op de hoogste etage veel onbestemde ruimte, waar in vroeger tijden allerlei werkzaamheden waren verricht. Het meest geschikt voor een tekenlokaal was de grote voorzolder, waar men door vijf ramen op de Grote Markt kon uitkijken.

Mijn vader en zijn tekenvrienden sjouwden stoelen en lessenaars de hoge trappen op, een hele klim vanaf de voordeur, zo'n zestig treden via drie overlopen. Op de muur bovenaan de hoogste trap

Kunstschilder Han Douma, die aan de wieg van Het Palet stond, speelde ook cello.

had Teun een zelf verzonnen spreuk geschilderd: 'Hoe hoger de klim hoe klaarder de lucht.' Dat was in dit geval nog maar de vraag. Op die zolders was het altijd flink stoffig en bovendien viel het in die tijd niet te verwachten dat de heren hun pijpen en sigaren thuis zouden laten.

Nadat er licht was aangelegd en een klein podium voor de modellen was getimmerd, konden de kunstenaars komen. Bij het groepje dat voordien als Zwolsche Kunstkring optrad, voegden zich enkele schilders van de Veluwe, zoals Frans Huysmans en Jos Lussenburg. Ook kwam er een jeugdige referendaris van het Provinciehuis bij. Hij heette Han Douma en zou een jaar of tien later een belangrijke rol spelen bij de oprichting van Het Palet. In het provinciaalse kunstklimaat van het vooroorlogse Zwolle had Douma bij sommigen bewondering en bij andere afkeuring geogst voor de radicale stap die hij had gezet. Zijn zekerheid gevende ambtenarenleventje gaf hij prijs voor een ongewis bestaan als kunstschilder.

Tot in de eerste twee oorlogsjaren gingen de tekenavonden op de zolder van mijn ouderlijk huis nog door, maar daarna kregen beslommeringen en zorg rond oorlog en bezetting zozeer de overhand, dat kunstbeoefening op een laag pitje ging branden. Bovendien werd het regime van de bezetters zo draconisch dat samenscholingen van kunstenaars – al was het maar van onschuldige kunstschilders op een oude zolder – niet meer werden getolereerd.

Voorbode

Toch begon in die donkere tijd al een voorbode te ontluiken van een artistieke lente. De opmars van de geallieerde legers verliep zo voorspoedig dat men in het bezette Nederland reeds illusies begon te koesteren van betere tijden in een niet al te verre toekomst.

Ik was in die tijd een jaar of twaalf en had reeds zoveel benul dat ik de gesprekken thuis tussen mijn vader Teun en 'een zekere meneer Douma' best kon volgen. Han Douma woonde vlak om de hoek in een bovenhuis in de Diezerstraat en kwam weleens buurten op het atelier van mijn vader. Als daar bezoek was sloop ik vaak zo onop-

gemerkt mogelijk naar binnen en nestelde me – nieuwsgierig als ik was – achter de grote schilders-ezel om de gespreksstof van de volwassenen met grote oren te volgen. Ik hoorde mijn vader met Douma filosoferen over plannen om na het einde van de oorlog met bevriende kunstenaars een club op te richten die open stond voor iedereen die zijn hart aan de beeldende kunst had verpand, zowel beroepsartisten als amateurs. Ook hadden ze het over een vaste tekenavond in de week en over gezamenlijke schildersessies.

Als het luchtalarm afging via de sirene die vlak naast ons huis bij hotel Peters (Grote Markt 11, toen Wehrmachtshuis van de Duitsers) op het dak stond, rende Douma in allerijl naar huis, om maar zo gauw mogelijk bij vrouw en kinderen te zijn.

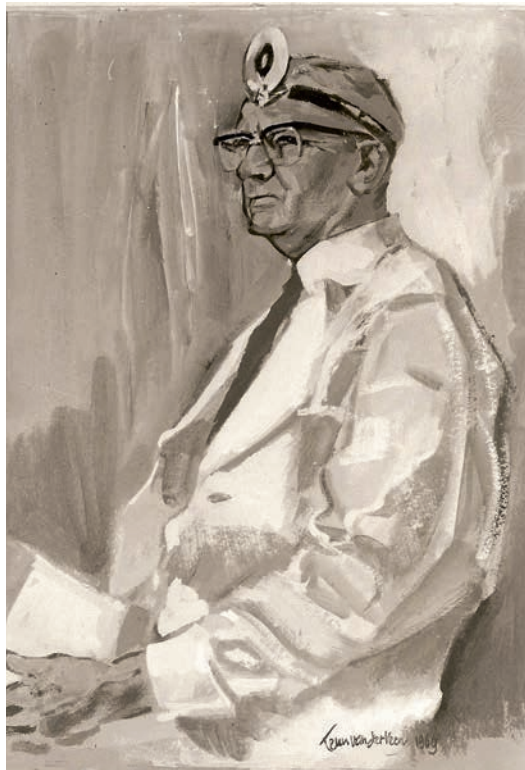
Oprichting

Na de bevrijding namen de in de oorlog gerijpte plannen vaste vormen aan. Mijn vader Teun droeg ideeën aan (tien mis, één raak) en Han Douma nam het organisatorische werk voor zijn rekening. Hij wist bijvoorbeeld een belangrijke ambtenaar van zijn vorige werkgever, de provincie Overijssel, te enthousiasmeren. Deze mr. C.F. (Kees) Diesch, een echte kunstkenner die later een belangrijke rol zou gaan vervullen als stimulator van het Zwolse kunstklimaat, was kabinetschef van de Overijsselse commissaris der koningin. Hij schilderde zelf ook en zou al spoedig na de oprichtingsvergadering in april 1947 als secretaris van de nieuwe vereniging gaan fungeren. Aanvankelijk werd deze bestuursfunctie vervuld door Han Douma, die men wel als de voornaamste wegbereider van de nieuwe vereniging mocht beschouwen, maar Douma was inmiddels na zijn versmade ambtelijke loopbaan teveel artiest geworden om nog veel animo voor administratieve arbeid te kunnen opbrengen.

In de allereerste vergadering bij hotel Peters waren 23 aanwezigen het al spoedig eens over de naam van de nieuwe club. Wie met 'Het Palet' kwam aandragen is in de vergetelheid verdwenen, wellicht terecht, want het moet gezegd dat dit karakteristieke schildersattribuut ook wel zeer voor de hand lag als merknaam van een club van beeldende kunstenaars.

*Huisarts Jan Plus,
voorzitter Palet tot
1952.*

*KNO-arts J.B. Hinnen,
voorzitter Palet rond
1960.*

Accountant Engelbert Gerzee, voorzitter in de jaren vijftig.

Tekenavond begin jaren vijftig in het Grote Atelier op de zolder van het Hopmanshuis. Herkenbaar: Han Douma (derde van links) en rechtsboven Jan van der Woerd.

De populaire Zwolse huisarts Jan Pluis, die in zijn vrije tijd schilderde, werd als voorzitter uitverkoren, en Jan van der Woerd, eigenaar van een schilders- en glazenwassersbedrijf, die als hobby ook met het penseel om kon gaan, ging de penningen beheren. Latere voorzitters in die beginjaren werden Kees Diesch, de accountant Engelbert Gerzee en de KNO-arts Hinnen.

Voortvarend

‘De Paletleden gingen destijds met grote voortvarendheid aan de slag’, zoals het huidige Paletlid Peter den Hengst in 2009 vaststelde in een beschouwing over de historie van de vereniging. Hij schreef dit doorwrochte stuk ten behoeve van een documentatie voor het Historisch Centrum Overijssel (HCO).

De eerste tekenavond vond plaats op 19 juni 1947 en wel in het tekenlokaal van het Gymnasium Coleanum, in het fraaie, in de stijl van de Amsterdamse School opgetrokken gebouw aan de Veerallee. Tot op de dag van vandaag is die vaste tekenavond op de donderdag het onontbeerlijke, onafwendbare en hoognodige clubgebeuren van Palet gebleven. Een avond van serieuze kunstbeoefening, gecombineerd met een gezellige nazit. Naaktmodellen werden in de beginperiode soms ‘helemaal’ uit Amsterdam gehaald. Nog in datzelfde oprichtingsjaar werd ook al een expositie georganiseerd en wel in het toenmalige gebouw van de IJsselcentrale aan de Zeven Alleetjes.

Hopmanshuis

Het duurde daarna bijna een jaar voordat Het Palet een eigen domein kreeg, namelijk het Hopmanshuis, een vervallen monument uit langvervlogen tijden. Het gebouw met zijn circa honderd ramen staat nog steeds aan Zwolle’s vroegere handelskade, nu Rodetorenplein, maar is niet meer zo romantisch gelegen als toen. In 1947 stond het nog voor de helft in het water. Daar kwam in de jaren zestig een einde aan, toen voor een betere doorstroming van het binnenstadsverkeer de Buitenkant werd verbreed en het Rodetorenplein vergroot. De doorgaande verkeersroute werd nu om het Hopmanshuis heen gelegd. Vlak na de oorlog leek deze locatie voor de kunstenaars een lot uit de loterij, temeer omdat ze de tweede verdieping – met prachtig uitzicht door al die ramen – van de gemeente Zwolle konden huren voor een schijntje: 125 gulden per jaar. Maar er zat wel een addertje onder het gras. Het gebouw verkeerde in een gebrekkige staat van onderhoud. Het Palet zou daar de komende jaren nog veel mee te stellen krijgen.

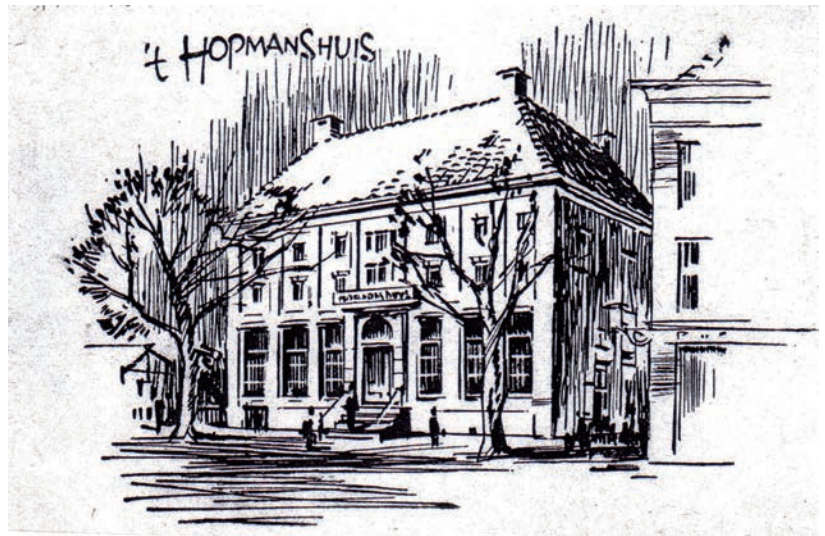
Dat bleek al spoedig toen er een Stichting Hopmanshuis in het leven was geroepen, die tot

doelstelling had om ruimten van het gebouw als expositiezalen in te richten en – als uitvloeisel daarvan – tentoonstellingen van nationale beeldende kunst te organiseren. Aanvankelijk lukte het nog om in de twee benedenzalen ondermeer Breitner, Jan Sluyters en leden van de Cobragroep te exposeren. Toen de stichting in 1953 echter hetzelfde probeerde met werk van Van Gogh kreeg zij een onverwachte spaak in het wiel gestoken. De eigenaar van de Van Goghs, het Stedelijk Museum in Amsterdam, had zijn licht in Zwolle opgestoken en weigerde het werk ter beschikking te stellen. Het commentaar was niet mals. Hoe hadden ze het daar, in dat provinciestadje, in het hoofd gekregen, dat zulke kostbare, internationale kunst vlak boven een opslagplaats van gevaarlijk brandbaar materiaal geëxposeerd zou kunnen worden..!? In de kelder van het Hopmanshuis lag namelijk allerlei oude troep opgeslagen: vodden, vaten olie, teer en nog meer. Het ironische feit dat naderhand op die benedenverdieping nog wél jarenlang werk van Paletleden en andere kunstenaars uit Zwolle en omgeving te zien was, mocht voor de Stichting Hopmanshuis kennelijk géén bezwaar heten...

Het was Pluis...

Intussen liep het voorspoedig met de nieuwe vereniging Het Palet. In 1952 werd afscheid genomen van de allereerste voorzitter, de huisarts Jan Pluis, die opgevolgd werd door Kees Diesch. Pluis werd geroemd om het feit dat hij, aldus de *Zwolse Courant*, 'het artistieke schip van de oprichting af door de vaak moeilijke baren van het Zwolse kunstleven had geleid.' Het was steeds Pluis' streven geweest om Het Palet niet tot een provinciaal onderonsje te maken, maar tot een vereniging die ondanks de gezelligheid toch het oog gericht houdt op de Kunst met de grote K., aldus de krant.

Voor dat laatste zorgde natuurlijk vooral het aanzienlijke deel van beroepskunstenaars onder de Paletleden. Zij kwamen niet alleen uit Zwolle maar ook uit de wijde omgeving. Een greep: Piet Zwiers uit Giethoorn, Stien Eelsingh uit Staphorst, het echtpaar Brante-Bloemen uit Steenwijkerwold, de Veluwse schilders Jos Lussenburg, Frans Huysmans, Cees Graswinckel, Jo Kloek,

Chris ten Bruggen Kate, Gerard Mensink alsmede de beeldhouwster Bé Thoden van Velzen. Zwolle bleef wat professionele kunst betreft ook goed vertegenwoordigd in Het Palet, waar onder meer Evert Bomhof, Bep Dijkers, Titus Leeser, pater

Het Hopmanshuis op het Rodetorenplein fungeerde als het eerste domein van Het Palet.

Beeldhouwster Bé Thoden van Velsen, lid van het eerste uur.

Links: Kunst schilder Evert Bomhof, Zwolse nestor in beginjaren van Het Palet.

Rechts: Pater Raymond van Bergen, legendarisch Paletlid uit de begintijd.

Raymond van Bergen, Teun van der Veen, Han Douma, Jan van Merwijk, Evert Caspers, Marinus Liebrecht, Ab de Groot en Rudi Koegler de toon aangaven.

Na uitgebreide werkzaamheden in het verwaarloosde gebouw kon rond 1950 verreweg het grootste deel van het Hopmanshuis in gebruik worden genomen. Voor het eerst werden toen enkele individuele ateliers ingericht voor een deel van de beroepskunstenaars. Bovendien werd de zolderverdieping zoveel mogelijk opgeknapt en kreeg de naam Het Grote Atelier als belangrijkste trefpunt voor de hele vereniging. Niet alleen voor het wekelijks gezamenlijk tekenen, maar ook voor de gezelligheid na afloop. Er kwam zelfs een echte bar in, op de kop getikt bij de sloop van een Zwols café. Het enige Paletlid van adel – jonkheer Cees Graswinckel, kunst schilder van beroep uit Wapenveld – stak de handen uit de mouwen en maakte het grote barmeubel passend aan de ruimte. In de afgelopen decennia werd het steeds meeverhuisd naar nieuwe locaties van Palet en

tot de dag van vandaag scharen de leden zich er genoeglijk omheen. Begin jaren vijftig was zo'n barsfeer nog een nieuwtje in Zwolle. Dat zou niet lang meer duren.

Bohémiensfeer

Palet komt zelfs de (in de ogen van enkelen misschien twijfelachtige) eer toe dat het in die jaren een aparte, niet onbelangrijke rol zou gaan spelen in de vernieuwing van het Zwolse uitgaansleven. De jaarfeesten in het Hopmanshuis werden vermaard. Het gebouw leek dan ook geknipt voor een sfeervol avondje uit. Het oude, houten interieur straalde gezelligheid uit en werd door Teun van der Veen verder opgefleurd met decors vol kleurige en humoristische afbeeldingen. In het nauwe, ronde trappenhuis bezetten feestgangers de vele treden, zij dronken elke passant vrolijk toe. Omhoog ging het naar het grote atelier op de zolder, waar de gesprekken aan de bar varieerden van quasi diepzinnig tot totale onzin. Dan omlaag naar de expositiezaal, waar zwoel gedanst werd op

de muziek van een jazzband. Het was een onophoudelijke stroom van mensen die het gevoel hadden voor een avond (en nacht) echte bohemians te zijn. Ik kan me herinneren dat de toen bekende radiozangeres Riedel van Kleef een keer geheel onverwacht bij die jazzband optrad. Zij was uitgenodigd door een bevriend kunstenaar en amuseerde zich kostelijk.

Dat Parijs in die jaren als het artistieke walhalla werd beschouwd kwam in Zwolle nog meer tot uiting in een verrassend initiatief van vier Paetleden, Han Douma, Teun van der Veen, Jan van Merwijk en Henk Voges. Het idee was ontstaan in een echt volkscafé aan het einde van de Nieuwstraat. Daar resideerde Willem van Dorth, bijgenaamd 'de Dodde', die er een nogal gemêleerde klantenkring op na hield. Deze bestond uit 'gewoon volk' (vooral veel marktkooplui), maar ook intellectuelen en kunstenaars, waaronder Paetleden uit het vlakbij gelegen Hopmanshuis. Na hun tekensessies kwamen die op donderdagavond vaak een afzakkertje in Van Dorths café nemen.

De vier kunstenaars zaten daar op een late avond, begin 1954, met kroegbaas Willem om de ronde tafel. Zij vertelden hem dat de enorme kelder onder het Hopmanshuis kortgeleden ontdaan was van alle brandgevaarlijke troep die er opgeslagen lag, en polsten hem voorzichtig over hun plan om daar een uitgaansgelegenheid in Parijsachtige sfeer te creëren. Ze hadden ook al een naam bedacht: 'Les Quatres Broses' ofte wel 'De Vier Kwasten'. Toevallig zou die zomer de grote manifestatie 'Zwolle Eén' worden gehouden, met enkele feestweken. Daar zou die Parijse kroeg prachtig in passen. Van Dorth zag er wel brood in.

De Vier Kwasten

Zo kwam er te midden van de oude gewelven een sfeervolle ruimte in Franse stijl: bizarre beschildering (daar kreeg Teun weer zijn kans), visnetten, kaarsen, een bar en een klein podium, alles natuurlijk in het half duister. Die kelder, waar Franse landwijn als huisdrank werd geschonken, Franse chansons het klankdecor vormden en muzikale passanten de gelegenheid kregen spontaan een nummertje ten beste te geven, werd een groot succes. Zó grandioos, dat de onderne-

Tekenavond in het Hopmanshuis, jaren vijftig. Op de voorgrond schilder Marinus Liebrecht. Op de achtergrond schilder en beeldhouwer Rob Schotman.

ming na enkele zomers aan haar eigen triomf ten gronde ging. Het werd gewoon veel te druk, de Zwollenaren stonden en masse in de rij om erin te komen. De intieme, ietwat elitaire sfeer verdween en het kermisjoliijt greep zijn kans. Weg kelder!

Paetlid en schilder Jan van Merwijk in de jaren zestig.

Stien Eelsingh (links) leidt haar kunstschooltje van Het Palet op de tweede etage van het Hopmanshuis, rond 1950.

Maar ze had op haar eigen, nieuwe manier de gezapigheid uit het Zwolse uitgaansleven verdreven. Op initiatief van de kroegbaas kreeg de kelder van Les Quatres Brosses navolging in Zwolle, vooral in de Voorstraat, waar Van Dorth in de jaren zestig soortgelijke etablissementen ging exploiteren. Het avond- en nachtvertier in Zwolle was structureel veranderd, dankzij het initiatief vanuit Het Palet. Het was niet verwonderlijk dat de vereniging in die feestjaren een opvallende ledenwinst boekte. Zij bereikte het recordaantal van 125 leden, een aantal dat in haar hele bestaan wel zo ongeveer de bovengrens zou blijven. Bij veel van die nieuwelingen werd nauwelijks beeldend talent aangetroffen. Ze waren veel meer uit op feestjes en gezelligheid. Toen het met die vrolijkheid minder werd, waren de meesten gauw weer vertrokken. Het ledental bleef, tot de dag van vandaag, rond de honderd schommelen. Wel zorgden tegenstanders van artistieke nivellering er voor dat er een ballotagecommissie voor nieuwe leden werd ingesteld.

Kunstschool

Heel wat serieuzer was Palets poging om een belangrijke rol te gaan spelen in het Zwolse en regionale kunstonderwijs, een apart verhaal in de historie van de kunstenaarsclub. In 1948 was het al gekomen tot oprichting van een eigen kunstschool. Dat geschiedde vooral door toedoen van de in Zwolle opgegroeide – en destijds in haar boerderij in Staphorst wonende – schilderes Stien Eelsingh, samen met de beeldhouwster Bé Thoden van Velzen uit Hattem, en later bijgestaan door de schilder Piet Zwiers uit Giethoorn. Het drietal onderkende dat er in Zwolle en wijde omgeving grote behoefte was aan een instituut voor onderwijs in verschillende takken van beeldende kunst, zowel voor kinderen als volwassenen. De ‘Kunstschool Het Palet’ begon in 1948 op de tweede verdieping van het Hopmanshuis. Het cursusgeld bedroeg f 1.50 per middag of avond. In het eerste jaar kwam er al een toeloop van zo’n honderd cursisten. Maar helaas ontstond er na een jaar of zeven een vervelende controverse over organisatie en financiën tussen Stien Eelsingh en het Paletbestuur. Deze leidde er in 1956 toe dat de kunstschool werd stopgezet. Het conflict liep zo hoog op, dat Stien Eelsingh en Piet Zwiers hun lidmaatschap van Het Palet opzegden en vervolgens een nieuw eigen schooltje begonnen op een grote zolder aan het Koewegje.

Concurrent

Later karakteriseerde Stien Eelsingh het conflict in een kranteninterview als ‘kleinsteedse misverstanden’. Maar haar schooltje werd wel jarenlang een geduchte concurrent van het nieuwe instituut dat inmiddels binnen de vereniging was ontstaan en dat de naam ‘Vrije Academie van Het Palet’ had gekregen. Deze situatie bleef bestaan tot het jaar 1964, waarin Stien Eelsingh en Piet Zwiers kort na elkaar overleden en het schooltje in het Koewegje werd opgeheven.

Bij die Vrije Academie was inmiddels al duidelijk gebleken dat zo’n kunstinstituut niet rendabel te maken is zonder professionele hulp van buitenaf. Er werd een professionelere en zakelijker aanpak vereist. ‘Dat ging het vermogen van Het Palet te boven’, schrijft Peter den Hengst in zijn al

eerder genoemde beschouwing voor het HCO.

In 1959 beleefde men de start van een nieuw initiatief: de stichting Zwolse Kunstschool 'Gerard Terborch' die onder directie stond van Joh.W. Schotman, destijds directeur van het Overijssels Museum aan de Melkmarkt. Docenten werden allen Paetleden: Bé Thoden van Velzen, Jo Pessink, Rudi Koehler, Han Prins en Teun van der Veen. Het leek heel wat, maar zoals altijd en overal in die tijd bleef de financiële onderbouwing minimaal. De gemeente gaf een subsidie van slechts duizend gulden per jaar.

Door de jaren zestig heen werd de invloed van Het Palet op het Zwolse kunstonderwijs dan ook steeds kleiner. In 1965 bleek de kunstschool, die nog altijd gebruik maakte van de gebrekkige accommodatie in het Hopmanshuis, al geen basis van bestaan meer te hebben. Opvolgster werd de Zwolse School voor Beeldende Kunst, die geheel los kwam te staan van Het Palet, hoewel ze nog wel even in het Hopmanshuis gevestigd bleef. In 1967 kwam ook daar een einde aan en verhuisde de school naar het Refter op het Bethlehemskerkplein.

Bij Palet werd het afscheid allerminst betreurd. Toch voelde men later ook een beetje trots over het onmiskenbare feit dat in de eerste generatie van Paetleden de basis was gelegd voor wat heden ten dage het Zwolse centrum voor de kunsten 'De Muzerie' is.

Hopmanshuis vaarwel

Het Hopmanshuis werd langzamerhand zo'n ruïne dat de gemeente Zwolle niet meer aan een ingrijpende, langdurige en kostbare restauratie ontkwam. Het Palet moest er daarom uit. De vereniging kreeg in 1968 de beschikking over een deel van de voormalige Broerenkazerne, een zeer bejaard, nogal hol en somber gebouw met hoge lokalen. Als men er rondliep was de sfeer totaal anders dan in de knusse ambiance van het Hopmanshuis. Een nadeel was het gebrek aan individuele ateliers. Mijn vader Teun bijvoorbeeld had voor zichzelf nog wel een ruimte bemachtigd aan de voorkant van het gebouw met zicht op het Broerenplein en de Librije, maar die was zo royaal en met zo'n hoog plafond dat hij een verloren

Het Hopmanshuis in de deplorabele staat van omstreeks 1970. (Foto Han Prins, collectie HCO)

Toen Teun van der Veen in de jaren zeventig in het atelier aan de voorkant van de Broerenkazerne werkte, maakte hij vanuit het raam een schilderij van het Broerenkerkplein. Het was de tijd van de grote afbraak in dit gedeelte van Zwolle's binnenstad.

indruk maakte als hij er middenin zat of stond te werken. Een voordeel was overigens wel de ruim bemeten zaal op de bovenste verdieping die heel geschikt bleek voor de gezamenlijke donderdagse tekenavond en de nazit aan de bar. Dit dierbare meubel was mee verhuisd vanuit het Hopmanshuis. Maar echt gezellig werd het er nooit in die

Bij de opening van een Palet-expositie in de jaren zeventig ziet men van links naar rechts Han Douma, mevrouw Tamse, wet- houder Tamse (die het openingswoord sprak) en Chris ten Bruggen Kate.

Tekenavond in de jaren zeventig in de Broerenkazerne.

kille kazerne, waar anderhalve eeuw eerder de soldaten van Napoleon gelegerd waren.

Ziekenhuiszolder

Toch waren de meningen zeer verdeeld toen er voor Palet na acht jaar een einde kwam aan de periode Broerenkazerne. De gemeente had het oude gebouw nodig om na uitgebreide renovatie onderdak te verschaffen aan het nieuwe Zwolse

conservatorium. Voor Palet had men een andere locatie bedacht: de zolderverdieping van het voormalige Sophia Ziekenhuis in de Rhijnvis Feithlaan. Een hele overgang! Van het stof der eeuwen naar de moderniteit van de twintigste eeuw. Deze vleugel van het voormalige ziekenhuis was nog maar veertig jaar oud en destijds gebouwd in een voor die tijd (jaren dertig) ongekend moderne architectuur. Architect J.G.

Links: Modeltekenen bij Het Palet in de Broerenkazerne, jaren zeventig.

Rechts: Tekenavond in de jaren zeventig in de Broerenkazerne.

Wiebenga had de nieuwe vleugel toen ontworpen in de stijl van het zogeheten Functionalisme.

Ik herinner me uit 1976 nog de heftige discussies die mijn vader met zijn Paletcollega's voerde. Voor hem betekende het: 'weg uit de binnenstad, weg uit het voor hem zo vertrouwde sfeertje van het oude Zwolle. Voortaan moest hij – 'helemaal op de fiets' – naar de Rhijnvis Feithlaan.'

Maar wat viel het hem achteraf mee op die frisse, gezellige zolder van het ziekenhuis. Hij kreeg er een prachtig atelier in een van de verpleegsterskamers, evenals flink wat andere collega's die konden profiteren van de beschikbare ruimte. Dat atelier van mijn vader werd al spoedig een soort van sociëteit. Ik kon hem er in zijn laatste jaren geen bezoekje meer brengen of het zat er altijd vol met collega's en zomaar aanlopend volk. Vaak heftig discussiërend, terwijl Teun rustig door zat te tekenen of te schilderen.

De logistiek in dat voormalige ziekenhuis was prima verzorgd door een grote goederen- en personenlift, die vroeger diende om ondermeer hele ziekenhuisbedden naar boven of beneden te transporteren. Krakend maar onweerstaanbaar tilde de lift nu leden en bezoekers naar de Paletzolder. Al hadden de kunstenaars nog zoveel van hun materiaal bij zich – lijsten, doeken, platen karton, ezels – een hijgend toesnellende gast kon er altijd nog wel even bij.

De Zwolse School

Mijn vader heeft de vierde verhuizing van zijn geliefde Palet niet meer meegemaakt. Hij was al een tiental jaren eerder overleden voordat er een einde kwam aan de langste periode die de club in één en hetzelfde gebouw had beleefd. Tegen hun zin moesten de Paletleden na 26 jaar in 2002 afscheid nemen van hun zolder in het voormalige ziekenhuis. Er moest plaats worden gemaakt voor de Christelijke Academie voor Beeldende Kunst (nu ArtEZ), die van Kampen naar Zwolle verhuisde en het hele ziekenhuiscomplex in gebruik nam.

Even was er sprake van dat Palet onderdak kon krijgen in de oude Ambachtsschool aan de Hortensiastraat, maar tot ieders teleurstelling werd het een complex van eenvoudige houten barakken schuin achter het voormalige Sophia

Ziekenhuis, op de hoek van Rhijnvis Feithlaan en Bagijnensingel. Het aanvankelijk nogal armetierig ogende onderkomen moest eerst ook nog een jaar of vier gedeeld worden met thuiszorgorganisatie Icare en een lerarenopleiding, maar vanaf 2006 werd Palet enig bewoner. Achteraf bleek toen dat de kunstenaars het nog niet zo slecht hadden getroffen met deze behuizing. Nergens eerder konden de leden zoveel individuele ateliers van hun vereniging huren als daar. Bovendien gaven de lange gangen gelegenheid om respectabele exposities van eigen leden te houden, hetgeen op hun beurt weer uitmondde in een eigen galerie, de Zwolse School genaamd. Die zal ongetwijfeld voortzetting krijgen in het nieuwe domein aan de Stilobadstraat dat er schuin achter op een steenworp afstand ligt. Palet kan er weer jaren tegen!

- * De afbeeldingen bij dit artikel zijn allemaal van de hand van Teun van der Veen en in het bezit van de auteur, evenals de foto's, tenzij anders vermeld.
- ** Kunstenaarsvereniging Palet beschikt over een mooie website: www.paletzwolle.nl

Tekenavond in de jaren tachtig op de zolder van het voormalige Sophia Ziekenhuis. Voor de grap tekende Teun van der Veen zichzelf als naaktmodel.

Jan Coenraad Pruimers, een vergeten Zwolse dichter

Johan Seekles

Jan Coenraad Pruimers werd geboren op 1 mei 1799 te Zwolle, als oudste kind van de echtelieden Daniel Pruimers en Gesina Dumpel. Zijn doop vond plaats op 5 mei 1799, in de Grote of St. Michaëlkerk. Hij overleed te Zwolle op 31 januari 1822, slechts 22 jaar oud.

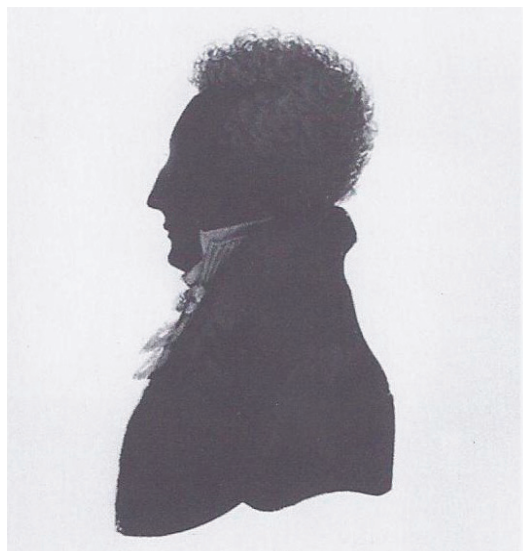
Jeugd en opleiding

Jan Coenraad was de eerste zoon van Daniel Pruimers en Gesina Dumpel. Dit echtpaar was op 30 juli 1798 's avonds om 18.30 uur in de hervormde kerk te Zwolle getrouwd. Zij kregen tussen 1799 en 1817 twaalf kinderen, zeven meisjes en vijf jongens: Jan Coenraad (1799), Catharina (1800), Conraad (1801), Geertruida Johanna (1802), Nicolaas (1804), Lucretia Hendrika (1806), Janna Johanna (1808), Conrada Johanna Adriana (1810), Johanna Judith (1811), Barbara Hendrika (1813), Daniel (1814) en Daniel (1817). Vier kinderen stierven kort na hun geboorte. Jan Coenraad werd vernoemd naar zijn grootvader van

vaderszijde. Hij deed belijdenis op 24 september 1816.

Het gezin Pruimers bewoonde een huis in de Bloemendalstraat, nummer 2, destijds een van de deftige straten in het centrum van de stad. Vader Daniel Pruimers was in 1787 te Harderwijk afgestudeerd als jurist. Vanaf 1788 was hij politiek en bestuurlijk actief. Zo was hij onder meer lid van de Zwolse Orangistische magistraat (1788-1794), burgerhopman, erfmarkerichter van Varsen (1808), lid van de Vergadering van Notabelen voor de Monden van de IJssel (1814) en lid van de stedelijke raad van Zwolle (1815-1836). Met zijn oudere broer Lucas Hendrik Pruimers dreef Daniel een wijnkoperij/wijnhandel. Deze lucratieve handel stelde hen in staat om de havezaten Voorst onder Zwolle en de Arendshorst onder Ommen aan te kopen. Onbemiddeld was het gezin Pruimers dus zeker niet. De jeugdijaren van Jan Coenraad zullen redelijk onbezorgd zijn verlopen, passend bij de maatschappelijke status van een regentenzoon.

Net als zijn vader en ooms Coenraad, Lucas Hendrik en Rudolf Jan Pruimers ging Jan Coenraad naar de Latijnse School te Zwolle. De eerste inschrijving in het *Album disciplinorum* (register van leerlingen) dateert uit 1813. Hij sloot zijn schoolperiode af in 1816 met een oratie onder de titel *De moribus Germanorum* (= over de gebruiken van de Germanen). Vanaf september 1816 volgde hij een universitaire studie rechtsgeleerdheid aan de Universiteit van Utrecht. Zijn promotie vond plaats op 15 juni 1821. Promotor was professor H. Arntzenius. De titel van het proefschrift luidde: *Dissertatio juridica inauguralis de cura, quam leges habent liberis prioris tori*, en het was gewijd aan de rechten van kinderen uit een eerder huwelijk. Na zijn studie vestigde hij zich als advocaat te Zwolle.

Silhouetportret van Jan Coenraad Pruimers.
(Uit: *Zwols Biografisch Woordenboek*)

Dichter in spe

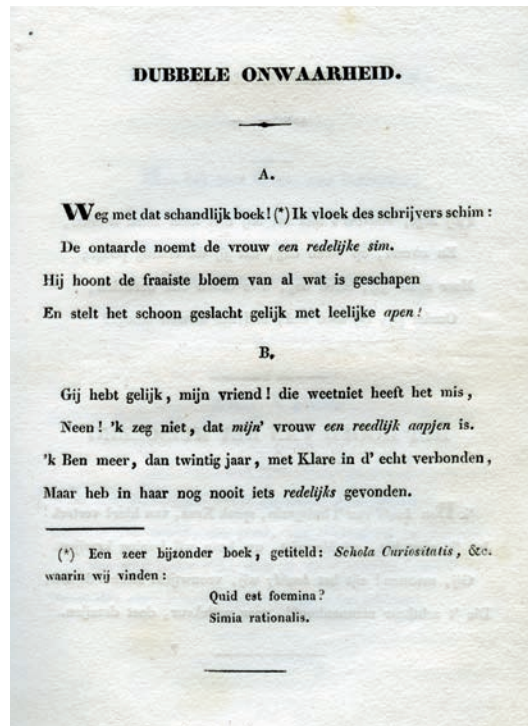
Jan Coenraad groeide op in een milieu waarin dichten, schrijven en schilderen gemeengoed waren. Het maakte deel uit van de opvoeding in een regentengezin. Vermoedelijk is Jan Coenraad al op jonge leeftijd met dichten begonnen. Mogelijk heeft Rhijnvis Feith, zijn buurman in de Bloemendalstraat, het ontluikende talent van de jonge Pruimers gestimuleerd. Jan Coenraad was samen met andere Zwolse dichters, zoals Lubbertus Rietberg en Jan Assuerus Doyer, een geregelde gast op Feith's buitenverblijf Boschwijk. Ook in zijn Utrechtse studentenperiode zal hij volop de gelegenheid hebben gehad om zich met de dichtkunst bezig te houden. Zijn enige dichtbundel *Rijmen* gaf hij uit in 1821 bij de Amsterdamse uitgever Johannes van de Heij. Met de uitgave hoopte Jan Coenraad duidelijkheid te krijgen op de vraag of hij de poëzie/dichtkunst blijvend moest beoefenen. De bundel werd zeer goed ontvangen, maar tot een vervolg kwam het door zijn vroegtijdig overlijden niet.

Wat vonden zijn familieleden, vrienden en andere literatoren van zijn gedichten? Laten we ons eerst op de dichtbundel zelf richten.

De dichtbundel *Rijmen*

De dichtbundel *Rijmen* is oorspronkelijk in 1821 in Amsterdam uitgegeven. Op veler verzoek werd te Groningen bij J. Oomkens in 1841 een tweede druk gepubliceerd. Het aantal pagina's bedraagt 103. P.G. Witsen Geysbeek schreef een kort voorwoord: 'In zijne kleine poëtische nalatenschap liggen de zichtbare kiemen van voortbrengselen, die, behoorlijk gerijpt, geen onsmakelijke dichtoef zouden geweest zijn, inzonderheid in het critische en epigrammatische vak, waarin trouwens jonge dichters doorgaans het gelukkigst arbeiden, schoon Pruimers ook aanleg tot het satyrische had.'

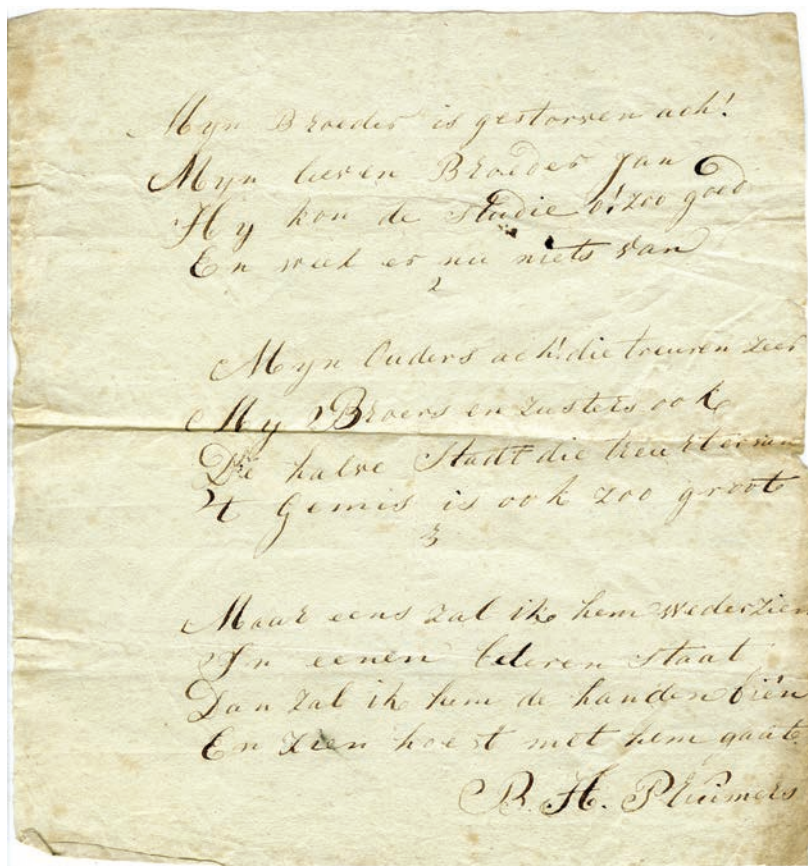
De bundel bevat drieëndertig gedichten, korte en lange. Zo bestaat het gedicht *Onderscheid tus-schen hert en hart* uit negentien woorden in vier regels. Een enkele keer lijkt het meer een verhaal in dichtvorm, zoals bijvoorbeeld het gedicht *het Kaartspel* of het gedicht *Karel van Egmond gevangen*, waarin Jan Coenraad verwijst naar een ingrij-

Het gedicht *Dubbele onwaarheid* uit de bundel *Rijmen*. (Collectie HCO)

pende gebeurtenis in de Zwolse geschiedenis, namelijk de gevangename van hertog Karel van Egmond door Zwolle in 1524. Twee gedichten worden ingeleid door een Latijnse spreuk of regel. Bijna alle gedichten zijn in de Nederlandse taal, slechts één keer maakt hij gebruik van het Zwolse dialect, namelijk in het gedicht *de belofte*, waarin de kroeg 'de Gulden Zwaan' bezocht wordt. De gedichten zijn doorgaans vrolijk en luchtig, soms kritisch en satirisch. Aan Amor (God van de liefde) en Bacchus (God van de drank) zijn veel dichtregels gewijd. Vreugde en verdriet wisselen elkaar voortdurend af. Verontwaardigd is hij in het gedicht *Dubbele onwaarheid*, waarin vrouwen worden voorgesteld als lelijke apen! Het is de enige keer dat verwezen wordt naar een boek, getiteld *Schola Curiositatis*, als aanleiding voor een gedicht. In het laatste gedicht richt Jan Coenraad zich rechtstreeks tot de lezer, met een oproep om een oordeel over zijn gedichten uit te spreken.¹

Hieronder volgen de commentaren op Jan Coenraad en zijn dichterschap, geschreven na zijn overlijden.

Het gedichtje van de achtjarige Barbara Pruimers over de dood van haar broer. (Collectie HCO)

Barbara Hendrika Pruimers (1813-1873)

Toen Jan Coenraad in januari 1822 overleed, was zijn zusje Barbara Hendrika acht jaar oud. In twaalf versregels verwoordde ze haar verdriet:²

*Mijn broeder is gestorven ach!
Mijn lieven broeder Jan
Hij kon de studie o zo goed
En weet er nu niets van*

*Mijn ouders ach! Die treuren zeer
Mij broers en zusters ook
De halve stad die treurt er van
'T gemis is ook zoo groot*

*Maar eens zal ik hem wederzien
In eenen beteren staat
Dan zal ik hem de handen bien
En zien hoe 't met hem gaat.*

Op latere leeftijd heeft Barbara een aantal verzen en gedichten in een schriftje, getiteld *Verzen door J.C. Pruimers*, afgeschreven.³ Het boekwerkje bevat een aan 'Oom D.' gerichte brief in dichtvorm en enkele gelegenheidsgedichten, geschreven door J.C. Pruimers, gevolgd door gedichten van R. Feith, P.L. den Beer, L. Rietberg, W.P. Hubert en E.A. Borger. Opmerkelijk is een ongetiteld gedicht, dat hij schreef tijdens zijn ziekte. Het ongedateerde gedicht is geschreven te Zwolle, vermoedelijk in januari 1822, kort voor zijn overlijden 'aan eene sleepende Borstziekte':

*Trok hij ziek en zwak naar Zwoll,
Hoestte, proestte, kuchtte, kuchtte
Als een dempige oude knol
Voelend dat zijn zielekas
Reparatie noodig had
Wendde hij zich tot den Doctor
Wijd beroemd door land en stad.*

Het bijna gelijktijdig overlijden van twee voor-aanstaande en verdienstelijke jongelingen uit de stad, naast Pruimers ook mr. Alexander Gerard Vos de Wael, bracht Rhijnvis Feith tot een korte overweging: 'Dit vlugtig aanzijn is 't begin van ons bestaan, het neemt door tegenspoed allengs in luister aan. Eens rijpt het in het graf, tot een volmaakter leven. En daar zal de Eeuwigheid den roof des tijds hergeven.'

Ook de Zwolse belastingontvanger P.L. den Beer (1771-1830), leerling van Feith, schreef op 3 februari 1822 een gedicht over het overlijden van Pruimers en Vos de Wael. Den Beer stelt daarin bedroefd te zijn over het overlijden, maar geeft aan dat slechts God's vaderlijke troost kan bieden:

*Geen denkbeeld zal mij ooit begeven,
'T geen over 't wisselvallig leven
Zodanig heerlijk licht verspreidt,
Ook bij het graf dier jongelingen
Wier vroeger dood ik wilde zingen
Schenkt nog dit denkbeeld zaligheid.*

P. Bicker Caarten (1792-1855)⁴

Op de dag van Jan Coenraad's overlijden had de in Zwolle woonachtige Pieter Bicker Caarten, controleur van 's Rijks belastingen, al een gedicht

Versje in zijne ziekte gemaakt.

Heert gy somt'g's uerand' d'g'ger.
 Pruijmers, had' d'gn' goet en kwaad,
 Maar ik moegt hem toch wel lyden,
 Weet gy ook hoe t' met hem gaat?

Ieg dan afgescheurd van Utrecht,
 Trok hy siek en zwak naar Zwoll,
 Slechte proevte kuchtte, kuchtte,
 Als een dampige oude knol.

Vriend slat d'gn' duelschep
 Reparatie noodig had.
 Wendde hy zich tot den Doctoe
 Wijd berouwd door land en stad.

Hoe Gelyk men wel kan denken,
 Was het d'agelyke reijp
 Spransche vliegen, scharpe baaten,
 Dedden t' kunne w'gtig mee.

En wat wekten al die brouwelo,
~~Wat~~ Stechten dy meer ^{broed} 'ot goed?
 Ik haat my brotser als ik t' wete,
 t' zo gedwing ebbe en vloed.

Ook moet ik in acht my nemen,
 Voor wat al! voor wind en kou,
 En voor duikend andere dingen,
 Daar geen mensch om denken Lou.

Eerste blad van het
 'Versje in zijne ziekte
 gemaakt', een onge-
 titeld gedicht van Jan
 Coenraad Pruijmers
 over zijn ziekte, later
 overgeschreven door
 zijn zusje Barbara.
 (Collectie HCO)

gemaakt. Het draagt de titel: *Bij het overlijden van den heer en mr. J.C. Pruimers*. In vier strofes probeerde Bicker Caarten de diepbedroefde ouders een hart onder de riem te steken en te troosten. De laatste strofe luidt:

*Staak dan ouders, staak uw klagten,
Treur! O stad en Vaderland!
Wijd den dierbren uw gedachten
Bloemen om zijn zerk geplant;
Vroeg liet hij, het jeugdig leven,
Maar de vruchten ons gegeven,
Tuigen van zijn mannengeest.
Pruimers, d' eerkroon u geschonken:
Blijft om uwen schedel pronken,
Ze is der deugdenloon geweest!*

L. Rietberg (1783-1826)⁵

De Zwolse notaris mr. Lubbertus Rietberg gaf op 24-jarige leeftijd zijn eerste gedicht uit, getiteld: *Het geluk der liefde*, dat in 1808 gunstig werd ontvangen. Later uitgegeven dichtbundels, zoals *Lentelooveren* (1810), *Poezij* (1814) en *Dichtbloemen* (1825) werden door kenners eveneens positief beoordeeld. Hij had zich voornamelijk in de school van Rhijnvis Feith gevormd, wiens vriendschap hij had verworven. Rietberg en Pruimers kenden elkaar. Ze zullen elkaar geregeld tijdens de dichtbijeenkomsten bij Feith hebben gesproken. Het overlijden van de talentvolle Pruimers had Rietberg zeer aangegrepen. In zijn op 31 januari 1822 uitgegeven gedicht *Uitboezeming bij het overlijden van mr. J.C. Pruimers* zei hij daarover:

*Wat hadt ge, o Vaderstad! Van hem niet mogen wachten,
Die vrolijkheid en scherts aan Themis ernst verbond;
Die deugd en wijsheid paarde aan 't zuiverst pligtbetrachten,
En in wiens eersteling gantsch Neerland wellust vond!*

Jhr. mr. A.G.A. ridder van Rappard (1799-1869)

Anthon ridder van Rappard was een studievriend van Jan Coenraad Pruimers en Alexander Gerard Vos de Wael. Pruimers had een goede naam onder de studenten. Zijn dichtbundel *Rijmen* was met grote bijval ontvangen. Eén gedicht was zelfs in de *Muzenalmanak* opgenomen. De heren kenden elkaar onder meer van de bijeenkomsten van het rechtsgeleerd dispuutgezelschap Themis. Van Rappard's toespraken op het overlijden van beide

medestudenten werd onder de titel *Herinneringen aan mr. A.G. Vos de Wael en mr. J.C. Pruimers* op bescheiden schaal in druk uitgegeven (1823). Over Pruimers schreef Van Rappard, in bijna dichterlijke bewoordingen:

'Eene nog hogere vlugt heeft hij bereikt in een dichtstukje, waarin hij het meest verheven onderwerp: *God* - bezingt, hetwelk tevens het laatste is, dat van hem het licht zag. Tot het vervaardigen van hetzelfde werd hij opgewekt door het aanhooren van eene les van den hoogleeraar Schröder, *over het verhevene*. Deze, gewoon om zijne opmerkingen over de empirische psychologie, wanneer de aard van het onderwerp zulks medebragt, met voorbeelden op te helderen, had ook bij dit onderwerp de schoonste voorbeelden uit dichters van ouderen en lateren tijd, op de hem eigene, wegslepende wijze voorgedragen. Pruimers hing met geheel zijne ziel aan den mond van zijnen voortreffelijken leermeester, verliet opgetogen deszelfs gehoorzaal, en vervaardigde in de verhevene en godsdienstige stemming, tot welke zijn geest was opgevoerd, het dichtstukje hetwelk ik bedoel. Niettegenstaande de werkelijke verdiensten, welke het bezit, en de vele voortreffelijke en wezenlijk verheven gedachten, in hetzelfde vervat, komt het mij toch voor, een nieuw bewijs op te leveren, dat de dichter, bij zulke onderwerpen, niet dien toon aansloeg, welke hem bijzonder eigen was, en welke zulke treffende oorspronkelijkheid aan zijne overige, minder verhevene dichtstukjes bijzette.

Maar bij zulk eene, zoo ik meen, niet minder ware dan onpartijdige beoordeeling, moeten wij nimmer uit het oog verliezen, dat het slechts proeven zijn, en wel proeven van een jeugdig vernuft, dat gedurende den tijd van derzelve vervaardiging, altijd bezig was met het beoefenen van de regels der kunst, en zich dus ook, op dat oogenblik, wellicht minder kon onthouden, om aan zulke zijner voortbrengselen, welke zijnen gewonen zangtoon te buiten gingen, dat kunstmatige te geven, hetwelk wij vermeenen er in aan te treffen (...)' Ook van het uiterlijk van Pruimers gaf Van Rappard een beschrijving:

'Zijn breed gewelfd en sterk achterover gebogen voorhoofd, zijn gebogen en spitse neus, naar wel-

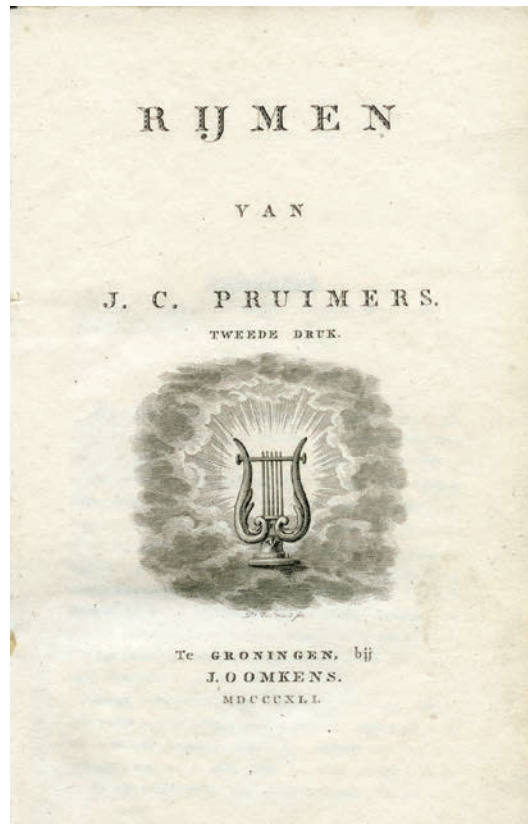
ken de zachte wenkbrauwen sterk henen bogen, de mond en kin, de vorm en hoofdtrekken van zijn gelaat teekenden schranderheid, vernuft, verbeeldingskracht, in één woord, *genialiteit*.⁶

E.J. Potgieter (1808-1875)

In het tijdschrift *de Gids* van 1843 gaat Potgieter dieper in op de bundel *Rijmen* van Pruimers. Aan zijn beschouwing gaf Potgieter een autobiografisch tintje. Als twaalfjarige had hij de beeltenis en de dichtbundel van zijn jong overleden plaatsgenoot ontvangen. Pruimers' vroege dood had een diepere indruk op hem gemaakt dan zijn verzen. In een emotionele opwelling had hem de gedachte gestreeld hoe mooi het moest zijn om geacht, geprezen, bewonderd en bemind, zeer vroeg te sterven, met een lauwerkrans om de blonde schedel en op de lippen een tevreden lach. Het verdriet van ouders bracht Potgieter terug naar de realiteit. Volgens Potgieter had Pruimers zijn bestemming gemist. Ook betreurde hij het dat uitgever Oomkens in de tweede druk van *Rijmen* geen uitgebreide levensbeschrijving en beoordeling van de gedichten had opgenomen. De ontwikkeling van een poëtisch talent had een aardige studie kunnen opleveren.⁷

Pruimers beoordeeld

Met zijn gedichten had Jan Coenraad de humor in de Zwolse dichtkunst teruggebracht. Na de zwaarmoedigheid en het moralisme van Feith en zijn leerlingen een verademing. Ofschoon Jan Coenraad Feith bewonderde, stond hij het minst onder diens invloed. Zijn gedichten hebben een vrolijk en satirisch karakter. Het zijn grappig berijmde anekdotes, waardoor hij inhoudelijk dichters bij de werken van A.C.W. Staring stond. Pruimers is de enige met een tweede druk en een bloemlezing achter zijn naam. Volgens zijn tijdgenoten zou Jan Coenraad Pruimers nieuw elan in het Zwolse literaire wereldje hebben gebracht.⁸

Titelpagina van
Rijmen, tweede druk.
(Collectie HCO)

Noten

1. HCO, familiearchief Wicherlink, 1386, inv.nr. 4
2. HCO, familiearchief Wicherlink, 1386, inv.nr. 45
3. HCO, familiearchief Wicherlink, 1386, inv.nr. 5
4. HCO, familiearchief Wicherlink, 1386, inv.nr. 53
5. HCO, familiearchief Wicherlink, 1386, inv.nr. 56
6. J. de Bosch Kemper, Levensberigt van Jhr. mr. A.G.A. Ridder van Rappard, in: *Jaarboek van de Maatschappij der Nederlandse Letterkunde 1870*, pag. 123-140
7. Tijdschrift *de Gids*, 1843, Album. 'Korte berigten over boekwerken, vlugschriften, enz., aankondigingen van vertalingen, letterkundig nieuws, enz.', pag. 659-662
8. J.C. Streng, *Zwols Biografisch Woordenboek*, Hilversum, 2004, pag. 201, 202

Henk Okkels, terugblik op een politieke loopbaan

Steven ten Veen

Een wat suffig provinciestadje waar veel ambtenaren wonen en heel weinig te doen is. Dat imago kleefde aan Zwolle toen in 1966 de Tweede Nota Ruimtelijke Ordening verscheen, waarin aan dat provinciestadje plotseling

een grote rol werd toebedeeld om de verwachte groei van ons land in goede banen te leiden. In de nota stond dat Zwolle zou moeten uitgroeien tot een stad van tenminste 250.000 inwoners. Een perspectief dat in het stadhuis met evenveel trots als gejuich werd ontvangen. Er werd onmiddellijk een structuurschets samengesteld, die op 4 september 1968 in het perscentrum Nieuwspoor in Den Haag werd gepresenteerd. Daarin stond aangegeven op welke manier Zwolle kon uitgroeien naar een stad, die in het jaar 2000 een kwart miljoen inwoners zou tellen.

Van de plannen in de Structuurschets Zwolle 2000 is maar weinig terecht gekomen. Maar feit is wel dat er aan het eind van de zestiger jaren in de vorige eeuw in Zwolle als het ware een knop is omgegaan. Zwolle straalde opeens veel meer dynamiek en zelfbewustzijn uit. Henk Okkels heeft eerst als raadslid en later als wethouder een actieve rol gespeeld in de nieuwe koers die Zwolle was ingeslagen. In 1966, kort voor de opheffing van de gemeente Zwollerkerkspel die als een soort van ijzeren barrière rond de stad lag, werd hij raadslid voor de CHU (Christelijk Historische Unie) en van 1972 tot 1990, achttien jaar lang, was hij wethouder met financiën als belangrijkste onderdeel in zijn portefeuille. Okkels, nu 87, kijkt in dit artikel terug op zijn politieke loopbaan in Zwolle.

Assendorp en Ittersum

Henk (Hendrik) Okkels werd op 15 april 1925 in de Dahliastraat in Zwolle geboren. Net zoals bij veel andere gezinnen die in Assendorp woonden het geval was, werkte zijn vader in de Centrale Werkplaats van de Spoorwegen. Negen jaar oud was Henk toen hij met zijn ouders en twee oudere broers naar Ittersum verhuisde. In het vrijstaande huis aan de Nieuwe Deventerstraatweg met de naam 'Clematis' op de voorgevel heeft hij er een

Henk Okkels als kersverse wethouder in 1972, tegen de achtergrond van de Structuurschets Zwolle 2000. (Foto Henneke, particuliere collectie)

onbezorgde jeugd gehad. 'Ittersum, gelegen te midden van weilanden, was toen nog een echt dorp, waar iedereen elkaar kende. Je had er eigenlijk twee groepen, socialisten en niet-socialisten. De niet-socialisten staken op Koninginnedag de oranje vlaggen uit en organiseerden een grote optocht, de socialisten vierden op de eerste mei hun dag van de arbeid. Maar toch kon iedereen heel goed met elkaar opschieten.' Dat zijn roots in Noord-Duitsland liggen, vertelt Okkels maar al te graag. 'Daar kwam mijn grootvader vandaan. Uit Ditzumer Hammrich in het Rheiderland, niet ver van de grens met Groningen. Ze noemen het daar het "Endje van de Welt". Ik was vier jaar toen hij overleed, heb hem dus nauwelijks gekend. Maar ik heb wel de hele stamboom Okkels uitgezocht, wilde weten wat ze hebben gedaan, wat hun leven heeft bepaald. Mijn grootvader is via Drieborg bij Nieuweschans, waar hij smid was, in Zwolle terecht gekomen, waar hij net zoals later mijn vader bij de Spoorwegen werkte.'

Na de lagere (Marnix)school ging Okkels naar het Christelijk Lyceum aan de Veerallee om met het diploma op zak een baan te vinden op het Gewestelijk Arbeidsbureau in de Kamperstraat. Na de bevrijding was hij lid van de zuiveringscommissie van het Arbeidsbureau, waarvan burgemeester Strick van Linschoten voorzitter was. In 1950 kreeg Okkels een baan in Assen op de griffie van de provincie Drenthe. In datzelfde jaar trouwde hij met Hermina (Miep) Groen. Het jonge stel ging bij moeder Groen in de Hortensiastraat wonen, wat in die tijd van woningnood heel gebruikelijk was. Bijna een halve eeuw, 47 jaar om precies te zijn, heeft het huwelijk geduurd. Miep Okkels werd getroffen door de ziekte van Wegener, die er onder andere de oorzaak van was dat zij drie keer per week naar de nierdialyse moest. Zij overleed in 1997 op 79-jarige leeftijd.

Als ambtenaar van de provincie Drenthe reisde Okkels elke dag met de trein op en neer naar zijn werk in Assen. Daarbij maakte hij nog een heel nare gebeurtenis mee. 'Op de ochtend van 25 november 1953 reed de trein op de oversteek met de Nieuwleusenerdijk tegen een truck met oplegger. Ik zat in de voorste coupé toen ik plot-

seling een geweldig lawaai hoorde. Tegen mijn medepassagiers schreeuwde ik dat ze de benen op de bank moesten leggen. Op dat moment ging het hele leven aan mij voorbij. Behalve een paar kleine wondjes kwam ik gelukkig met de schrik vrij.'

Politiek

Okkels, die in 1954 overstapte van de provinciale griffie in Assen naar die van Overijssel in Zwolle, had op jonge leeftijd al belangstelling voor de politiek. Hij werd lid van de CHU en was vooral actief binnen de jongerenorganisatie in Overijssel, waarvan hij voorzitter werd. Bij de plaatselijke afdeling in Zwolle bleef hij niet onopgemerkt en al snel kwam de naam van Okkels op de kandidatenlijst voor de gemeenteraad te staan. 'Maar op de ledenvergadering duikelde ik naar een onverkiesbare plaats. Door veel leden werd het me kwalijk genomen dat ik mijn dochters Alet en Hildegard naar de openbare school stuurde. Die mensen begrepen weinig van de beginselen van de partij waarvan zij lid waren. De openbare school is de school van het volk, kinderen uit alle geledingen ontmoeten elkaar daar, spelen er met elkaar. Het was dus een principiële keus.'

In 1966 werd Okkels dan toch lid van de gemeenteraad van Zwolle en een jaar later, na de verkiezingen die nodig waren door de opheffing van de gemeente Zwollerkerkspel, fractievoorzitter van de CHU. Die partij zou overigens al snel daarna opgaan in de Protestants Christelijke Combinatie (ARP en CHU). Vervolgens sloot ook de KVP zich bij dit samenwerkingsverband aan en werden de raadsverkiezingen van 1970 als CCP (Combinatie Christelijke Partijen) ingegaan. Twee jaar later werd Okkels tot wethouder benoemd als opvolger van de tussentijds vanwege gezondheidsredenen afgetreden J. Hubbers, die als belangrijkste onderdeel sociale zaken in zijn portefeuille had. Na de raadsverkiezingen van 1974 werd Okkels wethouder van financiën en mocht hij zich 'de penningmeester van de stad Zwolle noemen.'

Zuinig

Een latere collega-wethouder, de in 2007 overleden Hein Eskens (PvdA), heeft eens over Okkels

Wethouder Okkels kon er wel om lachen toen hij eind januari 1979 een fles azijn in ontvangst nam, die (van links naar rechts) Gaston Sporre, Jan ter Schegget en Gerard Stroeve namens de afdeling Zwolle van de PvdA hem kwamen brengen. De fles, symbool voor 'zure politiek', was immers bestemd voor het voltallige college waarin ook twee PvdA-wethouders zitting hadden. (Particuliere collectie)

gezegd: 'Hij is niet alleen zuinig, hij is ook nog een potter.' 'Klopt', zegt Okkels als hij er nog eens mee wordt geconfronteerd. 'Ik ben inderdaad zuinig of beter gezegd, ik ga verstandig met mijn geld om. Want een "knieper", zoals ze dat noemen, ben ik zeker niet. Daarbij komt, dat ik heel veel belangstelling heb voor zaken op het gebied van financiën en economie. Programma's op de televisie die daarmee te maken hebben, sla ik niet over.' Toen Okkels in 1972 wethouder werd, had Zwolle met grote tekorten te kampen en waren de jaarrekeningen nooit op tijd klaar. 'Ik herinner me een brief uit 1974 van het provinciaal bestuur, waarin gedreigd werd dat Zwolle tot een zogeheten artikel 12-gemeente zou worden verklaard als de financiën niet op orde werden gebracht. Zo'n maatregel betekent in de praktijk dat je als gemeente op financieel gebied niets meer

te vertellen hebt omdat je onder curatele van het Rijk komt te staan, kortom dat je niet meer baas in eigen huis bent. Het tekort was berekend op zo'n acht à tien miljoen gulden. "Het gat van Okkels" noemde Gaston Sporre het spottend op een vergadering van de PvdA. Het was dus tijd om orde op zaken te stellen.'

Okkels heeft dat met grote bedrevenheid, consequent en zonder aanzien des politieke persoons gedaan. Het resultaat mocht er zijn. Zwolle had binnen een paar jaar de begroting niet alleen op orde, maar slaagde er ook in geld voor allerlei nuttige bestedingen die in de toekomst zouden moeten worden gedaan opzij te leggen. Zo waren er fondsen voor culturele accommodaties, voor parkeervoorzieningen en zelfs voor geneesmiddelen. Keerzijde van de medaille was wel dat Zwolle als er in Den Haag wat te verdelen viel vaak achter

het net viste. 'We werden er als financieel zeer gezond gezien. We hadden voor 140 miljoen gulden aan voorzieningen, zeg maar reserves, op de bank staan. Die rijkdom heeft ons zonder al te veel problemen in de jaren zeventig door de oliecrisis gesleept, die tot fikse kortingen van het rijk op het gemeentefonds leidde. Op onze reserves pasten we een rente toe, die conform de markt was. Door die op de meeste fondsen te beperken tot de inflatiecorrectie kwam er geld vrij om niet alleen de begroting sluitend te maken, maar ook nog extra investeringen te doen. We waren als het ware de bankier van onszelf.'

Schouwburg en containers

En Okkels bleef zuinig. De bouw van een nieuwe schouwburg bijvoorbeeld, door velen als hoogst noodzakelijk gezien, kwam bij hem niet in zijn gedachten op, ook al was er een fonds culturele accommodaties dat overigens bij lange na niet voldoende was om zo'n project te financieren. 'Je zou niet alleen met de financiering van nieuwbouw te maken hebben, maar ook met de exploitatie ervan. Bovendien hadden we al Odeon en de Buitensociëteit. Eerlijk gezegd heb ik me achteraf wel eens afgevraagd of ik niet iets te behoudend ben geweest met het uitgeven van geld.'

Het waren niet alleen de financiën waarmee Okkels als wethouder te maken kreeg. De verzelfstandiging van het Sophia Ziekenhuis beschouwt hij nog altijd als een huzarenstukje. Het ziekenhuis, na de oorlog ontstaan als een samenwerkingsverband tussen het gemeentelijk ziekenhuis en het protestants-christelijke ziekenhuis in oprichting, viel onder het gezag van de gemeente wat betekende dat op het personeel de arbeidsvoorwaarden van ambtenaren van toepassing waren. Die situatie dreigde onhoudbaar te worden en dus kwamen er onder leiding van Okkels gesprekken over verzelfstandiging op gang. 'Van een ziekenhuis had ik geen verstand, maar van onderhandelen wel. Om tot overeenstemming te kunnen komen is een goede sfeer aan de onderhandelingstafel van het allergrootste belang. Daarom had ik toen het op het nemen van definitieve beslissingen aankwam alle partijen uitgenodigd om naar een hotel-restaurant op de

Veluwe, de Zwarte Boer bij Staverden, te komen. Een goede maaltijd doet wonderen. Zou voor dit interview trouwens ook geen slecht idee zijn...'

Drie mini-containers (groen, grijs en blauw) hebben de meeste inwoners van Zwolle bij hun huis staan. De allereerste (grijze) container werd door Okkels ingevoerd. Dat ging niet zonder slag of stoot. 'In alle wijken werden inspraakavonden gehouden en daarbij ging het er dikwijls hard aan toe. Veel bewoners dachten dat het met zo'n mini-container veel duurder zou worden en wilden daarom de plastic huisvuilzak die aan de straat werd gezet handhaven. Al met al was Zwolle een van de eerste gemeenten in ons land waar de mini-container werd ingevoerd. De slag om de stadsverwarming heb ik echter verloren', vertelt Okkels. 'Het plan was om in Zwolle-Zuid alle woningen aan te sluiten op stadsverwarming, die door de IJsselcentrale zou worden aangelegd. Ik had heel links achter me staan, wat nog niet eerder was gebeurd. Maar het voorstel werd in de raad

Wethouder Okkels toont zich van de 'burgervriendelijke kant' en deelt hapjes uit bij een gelegenheid in het stadhuis, 1987. (Foto Paalman, particuliere collectie)

Wethouder Okkels bij de opening van een basisschool in Holtenbroek, mei 1985. (Foto Paalman, particuliere collectie)

afgestemd, ook door mijn eigen CDA-fractie. Er was twijfel gezaaid over de financiële haalbaarheid. De meerderheid vertrouwde het niet meer. De volgende dag werd bij mij thuis een bos rode rozen bezorgd. Afzender: de PvdA-fractie.’

Stadsbank

De Stadsbank, die in 1994 ter ziele is gegaan, was het troetelkind van Okkels. Van hem kwam in 1986 het initiatief om Kredietbank en Stortingsdienst samen te voegen tot Stadsbank Zwolle. ‘We hadden cliënten die zich financieel heel goed konden redden en mensen die in de bijstand zaten en bij een gewone bank niet of moeilijk terecht konden. Bij de Stadsbank konden zij ook een krediet krijgen voor de aanschaf van een wasmachine of iets dergelijks. Ze konden die dan contant betalen en bedongen vaak ook nog een aardige korting. Zelfs landelijk werd de Stadsbank Zwolle, die de gemeente nog een behoorlijke winst opleverde, ten voorbeeld gesteld.’ Okkels was een verklaard tegenstander van zakelijke kredieten, maar na zijn vertrek kreeg deze activiteit meer ruimte. Met desastreuze gevolgen. De achterstanden op de aflossingen liepen hoog op en het schip Stadsbank maakte langzaam maar zeker slagzij. Op 12 juli 1999 besloot de raad om de Stadsbank op te heffen.

Als dieptepunt in zijn politieke loopbaan beschouwt Okkels het aftreden in 1985 van Jaap de Groot, collega-wethouder van de PvdA waarmee hij goed kon opschieten. ‘Zijn fractie stelde hem min of meer verantwoordelijk voor de sloop van het Gouverneurshuis, terwijl hij daar helemaal niets aan kon doen. Het Gouverneurshuis was een uitgewoond karkas, het stond niet op de rijksmonumentenlijst en een gemeentelijke monumentenlijst bestond nog niet. Door een sloopvergunning af te geven, handelde De Groot overeenkomstig de regels.’

Waarnemend burgemeester

Drie burgemeesters heeft Okkels meegemaakt: J.A.F. Roelen, J. Drijber en G. Loopstra, terwijl hij zelf in 1980 tussen het vertrek van Drijber en de komst van Loopstra enkele maanden waarnemend burgemeester was. ‘Daar kijk ik met grote voldoening op terug, want juist in die korte periode bezochten koningin Beatrix en prins Claus onze stad en werd in het kader van 750 jaar Zwolle de internationale Hanzedag gehouden. Ik durf echt wel te zeggen, dat ik me in die tijd als een vis in het water voelde.’

Toen Okkels in 1966 raadslid werd, was Roelen burgemeester. ‘Je zou hem de man van de vooruitgang kunnen noemen. Hij zorgde ervoor dat Scania naar Zwolle kwam. Maar het was ook de tijd van de grote saneringen in de binnenstad, achteraf vaak bekritiseerd, maar toen door vrijwel de hele raad goedgekeurd. En dan was er de discussie over een nieuw stadhuis, die na het vertrek van Roelen in volle hevigheid doorging en waarbij de emoties vaak hoog opliepen. Tijdens een van de raadsvergaderingen waarop een beslissing moest worden genomen (op 29 mei 1972), staakten de stemmen omdat Truus Mensink (CCP) tegen stemde. Daar was ik als fractievoorzitter niet van op de hoogte en ik werd dan ook ontzettend kwaad. Iedereen is vrij om te stemmen zoals hij of zij dat wil, maar als je uiteindelijk niet aan de afspraken in de fractie wenst te houden, is het wel zo netjes om je voorzitter daarvan van tevoren in te lichten. Ik heb het altijd jammer gevonden dat het oorspronkelijke plan van architect Konijnenburg

Waarnemend burgemeester Okkels trad in 1980 op als gastheer bij het bezoek van koningin Beatrix en prins Claus in Zwolle. Hier wandelt het gezelschap over de Oude Vismarkt. Links achter prins Claus loopt mevrouw Okkels-Groen. (Particuliere collectie)

niet is uitgevoerd, omdat het Grote Kerkplein daarmee volgens mij veel meer uitstraling zou hebben gekregen. Maar met de wijzigingen die hij in het plan moest aanbrengen, heeft Zwolle toch een stadhuis gekregen dat heel goed in het middeleeuwse stadscentrum past.'

Na Roelen, die in 1970 naar Arnhem vertrok, kwam Drijber. Als burgemeester van Middelburg had hij bewezen veel gevoel te hebben voor het historische karakter van een stad. Geen wonder dus dat in Zwolle onder zijn leiding een andere wind ging waaien. 'In de tijd van Roelen werden Han Prins en zijn Vrienden van de Stadskern op het stadhuis zo'n beetje als vijanden beschouwd. Drijber kon echter direct al heel goed met de Vrienden opschieten. Men luisterde naar elkaar. Drijber heeft veel voor Zwolle betekend. Hij bemoeide zich eigenlijk bijna overal mee. Tijdens de onderhandelingen over een nieuw college werd een keer de suggestie gedaan om de portefeuille van de burgemeester maar helemaal uit te kleden. Maar dat idee werd al snel verlaten onder het

mom van: als je nu wilt dat Drijber zich echt met alles gaat bemoeien, moet je dit doen...'

Oud-wethouder Okkels en oud-burgemeester Drijber in juli 1992 op het Grote Kerkplein, met op de achtergrond het in de jaren zeventig zo omstreden stadhuis. (Particuliere collectie)

Locoburgemeester Okkels in gepeins verzonken, met op de achtergrond wethouder J. Tamse (links) en gemeentesecretaris N.H. Melman. (Particuliere collectie)

Humeuren

Met Drijber kon Okkels heel goed opschieten en nog altijd hebben de twee contact met elkaar. 'Drijber was een man van humeuren. Als je daar slecht tegen kon, had je het niet altijd even gemakkelijk. Maar volgens mij kun je zijn periode in de

Wethouder Okkels bij het afscheid van Fred Pfeifer, hoofd van de afdeling voorlichting, mei 1990. (Foto Paalman, particuliere collectie)

Zwols geschiedenis als de belangrijkste na de stichting van het koninkrijk in 1813 beschouwen. Zo heb ik het ook genoemd toen hij in 1980 naar Arnhem vertrok en ik hem namens de raad mocht toespreken. Bijzonder in die periode was ook dat we van 1974 tot 1978 een college zonder PvdA hebben gehad. Tijdens een afdelingsvergadering was besloten dat de socialisten niet samen met de VVD in een college zouden gaan zitten. Toen de onderhandelingen begonnen, hield Hein Eskens ons die belofte aan de kiezers voor. "Wij hebben dat de kiezers niet beloofd", reageerde ik. Die ontmoeting vond plaats in de oude Statenzaal in de Diezerstraat, waar het zo koud was dat ik mijn jas niet had uitgetrokken. Later kreeg ik van de PvdA het verwijt dat we helemaal niet wilden onderhandelen. Want Okkels hield zijn jas aan... Een slechte periode is dat overigens niet geweest, met dank aan de krachtige oppositie van de PvdA.' De derde burgemeester waarmee Okkels te maken kreeg, was Loopstra. In vergelijking met zijn voorgangers een totaal andere bestuurder. 'Een burgervader, daarmee is hij wellicht 't best gekarakteriseerd. Het belangrijke werk in Zwolle was voor een groot deel verricht, Loopstra bracht rust in de organisatie. Na tien jaar Drijber had Zwolle dat wellicht ook nodig. Hij bemoeide zich weinig met de portefeuilles van zijn wethouders, hij liet ze vrij, maar op de achtergrond gaf hij wel sturing aan het politieke proces waarbij hij een adviseerende en indien nodig corrigerende rol speelde. Ik durf te zeggen dat ik onder leiding van Loopstra eigenlijk pas echt tot bloei ben gekomen.'

Het afscheid van Okkels van de lokale politiek was een aangekondigd vertrek. Vier jaar daarvoor al had hij zijn CDA-fractie laten weten dat hij aan zijn laatste periode als wethouder ging beginnen en zich in 1990, als hij 65 werd, niet opnieuw beschikbaar wilde stellen. 'In de persoon van Henk Jansen stond er een opvolger klaar en ik ben uitzonderlijk lang wethouder geweest. Of ik niet de ambitie had om burgemeester te worden? Eerlijk gezegd heb ik twee keer naar die functie gesolliciteerd. Daarna niet meer vanwege de ziekte van mijn vrouw, die thuis veel verzorging nodig had, maar mij altijd volledig in mijn werk als wethouder heeft gesteund.'

Locoburgemeester Okkels met Oberbürgermeister H.W. Harzer van Lünen in 1988. De jumelage met deze stad ging Okkels zeer ter harte. In 1989 ontving Okkels de eremedaille van de stad Lünen voor de belangrijke rol die hij in de partnerschap tussen beide steden gespeeld heeft. (Foto Paalman, particuliere collectie)

Gepaste afstand

Vanuit zijn woning aan de Boerendanserdijk in Berkum volgt Okkels het beleid van de gemeente Zwolle met belangstelling, maar eveneens op gepaste afstand. Jammer vindt hij het dat Zwolle nauwelijks of geen buitenlandse contacten meer onderhoudt. 'De jumelage met Lünen bestaat op papier nog wel, maar initiatieven om de inwoners van beide steden met elkaar in contact te laten komen worden niet meer ondernomen. Terwijl het juist nu zo belangrijk is om de mensen in Europa dichter bij elkaar te brengen. Ik heb buitenlandse contacten altijd belangrijk gevonden, al toen ik lid was van de jongerenorganisatie van de CHU. Samen met ARP en KVP in Overijssel en de CDU in Nordrhein-Westfalen organiseerden we cursussen en congressen. De Hanzedag van 1980 in Zwolle vond ik een geweldig hoogtepunt. Dat heb je nu niet meer.'

Misschien bereikt deze hartenkreet van de oud-wethouder het stadhuis, want zelf contact opnemen met de politiek doet hij niet meer. Toch heeft hij vorig jaar een keer verontwaardigd de gemeente gebeld en het wijkplatform in Berkum

bezoekt. 'Hadden ze in het plantsoen tegenover mijn huis een grote spar geplant. Een spar in Berkum te midden van loofbomen, hoe halen ze het in hun hoofd.' De spar staat er trouwens nog altijd, langs de Sparrenlaan, dat wel...

Henk Okkels in 2012. (Foto auteur)

Grote Markt 11

Wim Huijsmans

Toen ik nog bij het Gemeentearchief in de Voorstraat werkte, kwam het geregeld voor dat de burgemeester of een van de wethouders een beroep op het archief deed om informatie aan te leveren vanwege een bezoek van (buitenlandse) gasten of de (her)opening van panden in de stad of bedrijven op het industrieterrein. Het gemeentearchief leverde dan wat gegevens aan, die de betrokkene in zijn speech kon gebruiken.

Het pand van de Westland-Utrecht Hypotheekbank aan de Grote Markt 11, eind jaren zeventig. (Collectie HCO)

Zo leverde ik wethouder H. Okkels de navolgende informatie aan toen hij gevraagd was om het pand van de Westland-Utrecht Hypotheekbank aan de Grote Markt 11 te openen. De feestelijke opening vond plaats op 26 mei 1977. Ik was er bij als stand-by ambtenaar, voor het geval er vragen kwamen over het historische deel van de speech.

Plaats van herinnering

Het pand is gelegen in het hartje van Zwolle, waar het al eeuwenlang gonst van de bedrijvigheid. De Grote Markt die toegang geeft tot de belangrijkste winkelstraten, wordt aan de zuidzijde beheerst door de Grote of St. Michaëlskerk. Lief en leed wissel(d)en elkaar hier in een snel tempo af (dopen, trouwen en begraven). Ook terechtstellingen vonden vroeger plaats op de Grote Markt, namelijk voor de Hoofdwacht. De beul mocht toeslaan op een teken van twee schepenen en de secretaris der stad.

In latere tijden vonden zondags na de preek op de Grote Markt de 'kerkespraken' plaats, waarbij werd voorgelezen welke openbare verkopen of verpachtingen er in de loop van de week zouden plaats vinden (de *Zwolse Courant* dateert 'pas' van 1790).

Op het bekende schilderij van D.J. van Elten (1782) ziet men de mensen gezellig keuvelend over de markt wandelen. Het enige lawaai dat zichtbaar veroorzaakt wordt, is dat van een blaffende hond. Een situatie, die in onze tijd nauwelijks meer voor te stellen valt...

Des te meer opzien baarde het als deze – bijna sacrale – rust die van dit marktplein uitging, op vreed- of wreedzame wijze werd verstoord. In 1766 stonden hier de troepen geschaard bij de intocht van Willem V als stadhouder, terwijl de menigte een oorverdovend 'Vivat Oranje' scandeerde. Op deze markt verzamelden zich in 1786

*De Grote Markt,
geschilderd door
D.J. van Elten, 1782.
(Collectie Stedelijk
Museum Zwolle)*

*Het Heerenlogement
(de Cronenberg)
omstreeks 1880, een
paar jaar voor de
samenvoeging met het
rechter buurpand,
De (Golden) Sterre.
(Collectie HCO)*

Overzicht Grote Markt 11 tot 1968: De Cronenberg 1447 / Het (Nieuwe) Heerenlogement 1802

Eigenaren:

- 1544 Elizabeth, weduwe van Johan van Lennep
 1547 Johan Molckenboer x Femme
 1566 Johan (van) Graes x Christina (Stijne) van den Grave,
 lid van de stadsregering 1556-1581
 1578 Balthasar Wijntjes x Aeltien van Graes, muntmeester
 1601 Bartholomeus Remmiger x Agnes Haenegreven
 1604 Geesien Egberts, weduwe van Gerhardt van Middelborch
 1626 Boldewijn van Middelborch x Catharina van Wesick,
 lid van de stadsregering 1614-1619, commissaris
 1629 Peter Roelofsen Crans x Anna Amsinck,
 lid van de stadsregering 1618- 1635
 1678 Johan Holt x Vreda Crans, lid van de stadsregering tot 1683
 1710 Andries ten Dijke x Cornelia Huijgens, chirurgijn
 1719 Hendrik Jan Poortenaar x Cornelia Huijgens, wijnkoper
 1769 Gerrit Bodde x Elisabeth de Gimmer,
 medicinae doctor, lid van de stadsregering sedert 1787
 1802 Johannes Campen x Johanna Velthuis, oud-sergeant, herbergier
 1811 Johannes Hendrikus Harmsen x Johanna Velthuis,
 tapper/ logementhouder
 1836 Johannes Ignatius Hamer, logementhouder
 1864 Gerhardus Johannes Jansen, logementhouder
 1914 Johannes Gerardus Antonius Jansen, hotelhouder
 1934 Peter Hubert Peeters x Maria Francina Wittenaar, hotelhouder
 1968 Hotel Dijkstra

de Zwolse burgers die het onderdrukte Hattem gingen bevrijden; hier losten de Pruisen in 1787 ereschoten op de verjaardag van hun koning; hier dansten en zongen de patriotten in 1795 met de Franse broeders om de vrijheidsboom; hier werd Napoleon ontvangen en stond op 7 oktober 1814 het rijtuig stil van koning Willem I, terwijl de mensen luid een 'Leve de Koning' aanhieven. Van hier marcheerden de schutters en vrijwilligers in grote getale om ten strijde te trekken tegen onze opstandige Zuiderburen in 1830. Hier werd Willem III in 1862 en werden koningin Wilhelmina en prins Hendrik in 1921 ontvangen en toegeproken. Prins Bernhard kwam in zijn hoedanigheid als opperbevelhebber van de Nederlandse strijdkrachten in 1945 vlak na de bevrijding van

Zwolle in een jeep over de Grote Markt gereden, waar het zwart zag van de mensen. Hier wordt sinds eeuwen de kermis gevierd. Van dit alles waren de bewoners van Grote Markt 11 getuige.

De Golden Sterre en de Cronenberg

Het pand bestond tot 1887 uit twee afzonderlijke huizen die in dat jaar samengevoegd werden. Het gedeelte naast Grote Markt 10 komt sedert 1566 in de archieven voor met de naam 'de (Golden) Sterre of Sterne', het andere perceel werd aangeduid met 'de Cronenberg' of 'de Cronenburch'.

Voor zover de bewoningsgeschiedenis valt te achterhalen, blijkt dat beide panden tot in de achttiende eeuw eigendom geweest zijn van goeude burgers die als schepen deel uit maakten van de stadsregering. Hier zal heel wat plaatselijke politiek zijn besproken.

In de achttiende eeuw werd in de Golden Sterre een apotheek gevestigd. Dit bleef zo totdat in 1877 G.J. Jansen de Golden Sterre in eigendom verwierf en beide panden (het andere bezat hij al) tot één geheel samenvoegde

Het pand de Cronenberg – het gedeelte naast Grote Markt 12 – wordt al in 1447 in de stadsrekening van Zwolle genoemd. Daar woonde destijds 'de wijnman'. Ook in de achttiende eeuw werd het nog als wijnlokaal gebruikt. In 1754 werd er een zonnewijzer op het dak geplaatst.

Toen Hendrik Jan Poortenaar in 1769 de Cronenberg verkocht, werd het in de omschrijving aangeprezen als een kapitaal pand, ondermeer voorzien van 'een weergalose wijnkelder'. Ook toen al strekte het pand zich uit tot aan de Nieuwstraat. Gerrit Bodde, de nieuwe eigenaar verhuurde het pand aan de wijnkoper Pas, later aan H.R. Hendriks die het als logement exploiteerde. Toen in 1802 Johannes Campen voor f 6.800 eigenaar werd, wordt het in de akte omschreven als 'het Nieuwe Heeren Logement, vanouds de Cronenberg genaamd'. Na verloop van tijd raakte de naam 'de Cronenberg' in onbruik en werd het kortweg 'het Heeren Logement' genoemd. In 1836 werd J.I. Hamer voor f 14.000 de nieuwe eigenaar, in 1864 opgevolgd door G.J. Jansen, die in 1887 beide panden tot een geheel samenvoegde. Hij strekte zijn service zover uit dat hij zijn koetsje

Tijdens de Tweede Wereldoorlog stonden er permanent schildwachten voor de deur van hotel Peters, dat toen fungeerde als Wehrmachtshoofkwartier voor Duitse officieren. Curieus: Hotel Peters werd geschreven met enkele, de familienaam met dubbele e. (Collectie HCO)

bij iedere aankomst van een trein naar het station stuurde. Na de familie Jansen, die het hotel tot 1934 exploiteerde, vestigden zich in 1937 H. Peeters en in 1968 Dijkstra in het pand Grote Markt 11. Tijdens de Tweede Wereldoorlog werd Hotel Peters gevorderd door de Duitsers en ingericht als Wehrmachtshoofkwartier voor Duitse officieren die

hier ontspanning zochten. Permanent stonden er schildwachten voor de deur.

Continuering van een horecabedrijf in dit pand is zoals uit het bovenstaande blijkt, niet alleen voor de Grote Markt als centrum van de stad Zwolle belangrijk maar ook historisch zeer zeker verantwoord.

*Hotel Dijkstra
omstreeks 1970.
(Collectie HCO)*

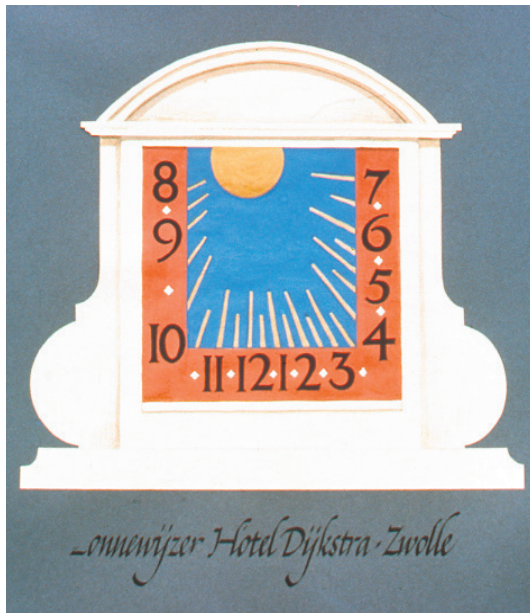
*Wethouder Okkels
wist een goed glas wijn
altijd te appreciëren,
hier bij een gelegenheid
in 1985. (Particuliere
collectie)*

Wethouder Okkels gebruikte veel gegevens uit mijn verhaal. Er ontstond wat geroezemoes toen hij het had over de *weergaloze* wijnkelder. Na afloop van de officiële openingshandeling wilde iedereen de kelder in. Wellicht lag er nog een flesje wijn van een paar honderd jaar oud. Helaas. De benedenruimte zag er spik en span uit. Er viel geen fles te bekennen. De directeur van de Hypotheekbank maakte de teleurstelling enigszins goed: bij vertrek kreeg elke gast een klein flesje wijn mee.

Bij de verkoop van het pand aan de Westland-Utrecht Hypotheekbank was van gemeentewege bedongen dat de terrasfunctie gehandhaafd bleef. Op de begane grond kwam een bar-bodega onder de naam 'de Passage', op de eerste verdieping de bank. Eigenlijk was de bank van plan het pand zodanig te vertimmeren dat er een doorgang kwam vanaf de Grote Markt naar het hoekpand Roggenstraat-Nieuwstraat, (waar nu Scapino zit) maar dat bleek te kostbaar. De naam De Passage was dus een beetje te voorbarig.

Rond 1990 ging het pand op de Italiaanse tour. Beneden kwam een ijssalon, boven een restaurant. De zonnewijzer op het dak was naamgevend voor het restaurant. Het Italiaanse woord voor zonnewijzer is namelijk *meridiana*.

Grote Markt 11: De (Golden) Sterre 1566

Eigenaren:

- 1539 Goert ter Borch
 1558 Johan (van) Graes x Christina (Stijne) van den Grave, lid van de stadsregering 1556-1581
 1566 Gerrit van Middelborch x Mechtelt, lid van de stadsregering 1587-1603
 1604 Geesien Egberts, weduwe van Gerhardt van Middelborch
 1626 Boldewijn van Middelborch x Catharina van Wesick, lid van de stadsregering 1614-1619, commissaris
 1626 Arent van Romunde en Johan Wijntjes, muntmeesters
 1627 Reinier van Raesfelt x Elisabet van Romunde, lid van de stadsregering 1621-1638, 1638 kapitein
 1631 Hermen Wolberts x Lummechien van Wilsum, lid van de stadsregering 1627-1637
 1645 Bartholdus van Keppel x Lubbechien van Wouw, procureur
 1654 Hendrik Jansen Keiser x Aeltgen Tobias, burgerhopman, lid van de stadsregering 1656-1664
 1688 Jan Tobias Keiser x Aefken van der Meulen, vaandrig, later lid van de stadsregering
 1727 Berent van Haarst, koopman
 1761 Simon Voltelen x Geertrui van Haarst, kerkmeeester, provisoor van het Binnengasthuis
 1777 Lambertus Rietberg x Gezina Margareta Mazier, apotheker
 1800 Georg Christoffel Metelerkamp x Maria Kirschbaum, apotheker
 1836 Hilligien van Baak, weduwe van Gerrit Greve, rentenierse
 1848 Christoffel Deodorus Waszink, apotheker
 1877 Gerhardus Johannes Jansen x Elisabeth Gerharda te Leuken, logementhouder
 1887 aangetrokken bij het Heerenlogement

Een zonnewijzer is van ouds een instrument om met behulp van de zon de tijd aan te wijzen. Op een vorm of schijf is de tijd af te lezen aan de plaats van de schaduw die een stift er op werpt. Genietend van een echt Italiaans ijsje of van een diner in La Meridiana, vliegt de tijd in dit etablissement als een schaduw heen. Gezelligheid kent er geen tijd.

De zonnewijzer van
Grote Markt 11.
(Collectie HCO)

Zwolle in de jaren zestig

Aflevering 7: Hoe Piet Kok een einde maakte aan de jaren vijftig (1962)

Jan van de Wetering

Jan van de Wetering (65) verplaatst zich vijftig jaar terug in de tijd. Hij laat zich verrassen door wat hij in de kolommen van de Zwolse Courant tegenkomt over de stad van zijn jeugd. Op het wereldtoneel liepen de spanningen hoog op. Nederland stuurde bijna tienduizend militairen naar Nieuw-Guinea om een Indonesische invasie te voorkomen; de irritatie over de Berlijnse muur groeide en groeide en op 22 augustus pleegde terreurorganisatie OAS (alweer) een mislukte moordaanslag op Charles de Gaulle, de president van Frankrijk. Maar in Zwolle was de aandacht vooral op lokale ontwikkelingen gericht.

Moderniteiten, jongeren op de brommer op de Grote Markt. (Uit: Zwolse Courant 1962)

Het was de tijd van de Koude Oorlog. De dreiging van een kernoorlog tussen het vrije Westen en het communistische blok haalde bijna wekelijks de kolommen van de krant. De kringcommandopost Zwolle van de dienst Bescherming Bevolking (B.B.) was op het ergste voorbereid en oefende in het Engelse Werk met apparaten voor het meten van radioactieve straling. Leidinggevende B.B.'ers werden een paar weken later al voor hun inspanningen beloond tijdens de jaarlijkse lintjesregen voor Koninginnedag.

Het is de vraag of de gemiddelde Zwolse burger zich beschermd voelde of zelfs maar beschermd wilde worden. De toekomst zag er eerder zonnig uit. Door de sterk gestimuleerde industrialisatie groeide de werkgelegenheid in Zwolle en honderden inwoners verruilden hun bijna onbewoonbaar geworden woningen voor een nieuw huis in Holtenbroek. De volgende stadsuitbreiding – zesduizend woningen in de Aa-landen – stond al weer op stapel. En, niet onbelangrijk, sinds de invoering van de vrije zaterdag eind 1960 was de hoeveelheid vrije tijd voor iedereen fors uitgebreid.

De groeiende welvaart zette samen met uit Amerika overgewaaide moderniteiten de vertrouwde manier van leven onder druk. De vraag of dat door de Zwollenaren als positief of negatief werd ervaren, is niet eenvoudig te beantwoorden. Net als bij iedere andere cultuurverandering waren er *early adepts* (het woord 'pioniers' dekt hier niet de lading), overtuigde aanhangers van de traditie en een groep die alle veranderingen voor kennisgeving aannam en nu eens voor het vertrouwde en dan weer voor het nieuwe koos. De meeste jongeren waren, niet onverwacht, te vinden in de eerste groep. Ouderen maakten zich met name zorgen over de toegenomen normvervaging bij de jeugd.

Knapen met rottinkjes

Deze spanning tussen jong en oud trad aan de oppervlakte bij de traditionele viering van Koninginnedag. Het programma zelf was als vanouds: volksspelen, variétéprogramma's, muziek van vroeg tot laat en een lampionoptocht voor kinderen om de avond af te sluiten. Maar er was voor het eerst een dissonant. De *Zwolse Courant* maakte melding van baldadig gedrag van kwajongens die passanten lastigvielen met een 'rottingkje', waaraan met een lang elastiek een balletje was gebonden. 'Politie nam opgeschoten knapen stokjes af', kopte de krant en vervolgde met 'Het optreden van groepjes van deze knapen - en het waren er velen - leidde hier en daar tot regelrechte ordeverstoringen, vechtpartijtjes met beter opgevoede knapen die hun meisje niet lieten lastigvallen of met huisvaders die zich niet lieten molesteren.'

Reden voor de politie om de verkopers van feestartikelen te verzoeken deze rottinkjes niet meer te verkopen tijdens de festiviteiten van 5 mei. Deze Bevrijdingsdag was dit keer extra feestelijk omdat Zwolle de koninklijke familie ontving ter gelegenheid van het zilveren huwelijksfeest van koningin Juliana en prins Bernhard. Tijdens de rondrit door de stad stonden de Zwollenaren rijendik langs de route. Speciale aandacht besteedde de krant aan een groep in 1958 gerepatrieerde Indische Nederlanders (waarvan er veel in Zandhove waren ondergebracht). 'De spontane toejuichingen die koningin, prins en prinsessen even tevoren tegemoet waren gegolfd toen zij de stationshal verlieten, vielen in het niet bij het ontroerende enthousiasme van deze groep bejaarde gerepatrieerden. De jaren telden niet meer, de kou werd niet meer gevoeld. Zij sprongen op en zwaaiden beide armen hoog boven het hoofd, zelf niet meer horend met welke woorden zij hun hulde uitjubelden.' De 'opgeschoten knapen' hielden het netjes die dag.

Tophitplaat uit automaat

Ondertussen, het was al een paar jaar bezig, oefende muziek en dans - nieuwe muziek en dans wel te verstaan - een onweerstaanbare aantrekkingskracht uit op jongeren. De Daisy Bell

Aankondiging Cliff Richard show. (Uit: *Zwolse Courant* 1962)

Fanclub organiseerde al vanaf 1960 dansavonden in Zwolle. De *Zwolse Courant* maakte er maar spaarzaam melding van. Vanaf 1962 lieten pas opgerichte bands meer en meer van zich horen, niet alleen in hun oefenruimten, maar ook in het openbaar. Eén van de eerste Zwolse rock 'n roll-bands was The Real Rollers, met zanger Joop Wolf uit Wezep ('de Nederlandse Cliff Richard') in de gelederen. Af en toe speelde Herman Brood een stukje mee op de piano. De jongens van The Real Rollers traden onder andere op tijdens een Jazzfestival op het Grote Kerkplein eind april. Dat 'jazzfestival' de lading niet volledig dekte, blijkt uit het verslag van de krant. 'Van half negen

tot twaalfen heeft een bijzonder talrijk publiek, waarvan het hoofdbestanddeel uiteraard gevormd werd door een enthousiaste schare beneden de twintig, zijn oor geleend aan de puristische jazzklanken en de minder verfijnde maar zeker zo opzweepende rock- en twistgeluiden. Waar maar even een gaatje in de drommende schare was, werd de geringe gelegenheid tot dansen met de aan “teenagers” geëigende graagte aangegrepen, maar het veroorzaakte bij tijd en wijle wel enige deining wanneer omstanders getroffen werden door de geestdriftige dansbewegingen.’

In de Voorstraat trekt grammofoonplatenzaak *de Artist* in deze jaren als een magneet jongeren aan. Vanaf april 1962 beschikte de zaak als vijfde of zesde zaak in Nederland over een grammofoonplatenautomaat: ‘Veertig platen heeft de automaat in zijn stalen lijf en hij staat ze slechts af wanneer hij wordt gevoed met harde zilveren gulden.’ Echt nieuw is de keuze van de muziek dan nog niet: Frank Sinatra, Oscar Peterson, Harry Belafonte en, volgens de verslaggever ‘eendagsvliegen als *Let’s twist again*, *Ein kleine Italiëner* en Nederlandse smartlappen als *De blinde soldaat* en *De Muur*’. Slechts drie jaar later, in november 1965, wordt de nieuwe zaak van de Artist in de Luttekestraat bijna letterlijk bestormd door honderden gillende jongeren als de internationaal bekende popzanger Dave Berry arriveert (zie de filmbeelden op YouTube).

Tussen Breimaatschappij en Berini

Het begin van de jaren zestig blijft een smeltkroes van oud en nieuw, aangetrokken of afgestoten door Zwollenaren die met ieder hun eigen emotie flink moeten wennen aan het veranderend tijdsgewricht. Oud is de nog niet verwerkte oorlogstijd. Kantwerker, de berichtgever over klein nieuws in Zwolle over Bevrijdingsdag 5 mei: ‘Een kleinigheid die sommigen heeft gehinderd was, dat de vlagjes waarmee de schooljeugd zwaaide van Duitse makelij was.’ Oud is de Nederlands-Amerikaanse Breimaatschappij, die volgens de krant in 1959 neerstreek in de Floresstraat en die succesvol is uitgegroeid van 18 tot 35 meisjes die er badpakken en step-ins maken en die elke dag bij de koffie twee vitamine-C tabletjes krijgen,

maar dat alleen in de maanden met een R er in. Oud zijn de concerten die Zwolse muziekcorspsen, weer of geen weer, in de openlucht geven, bijvoorbeeld op 21 september toen de PTT-Fanfare met medewerking van de jubilerende Zwolse Roei- en Zeilvereniging en de kanoërs van de Peddelaars een muziek- en lichtfeest op de Potgietersingel organiseerden, waarbij verlichte bootjes heen en weer voeren tussen de Sassenpoortenbrug en de Nieuwe Haven.

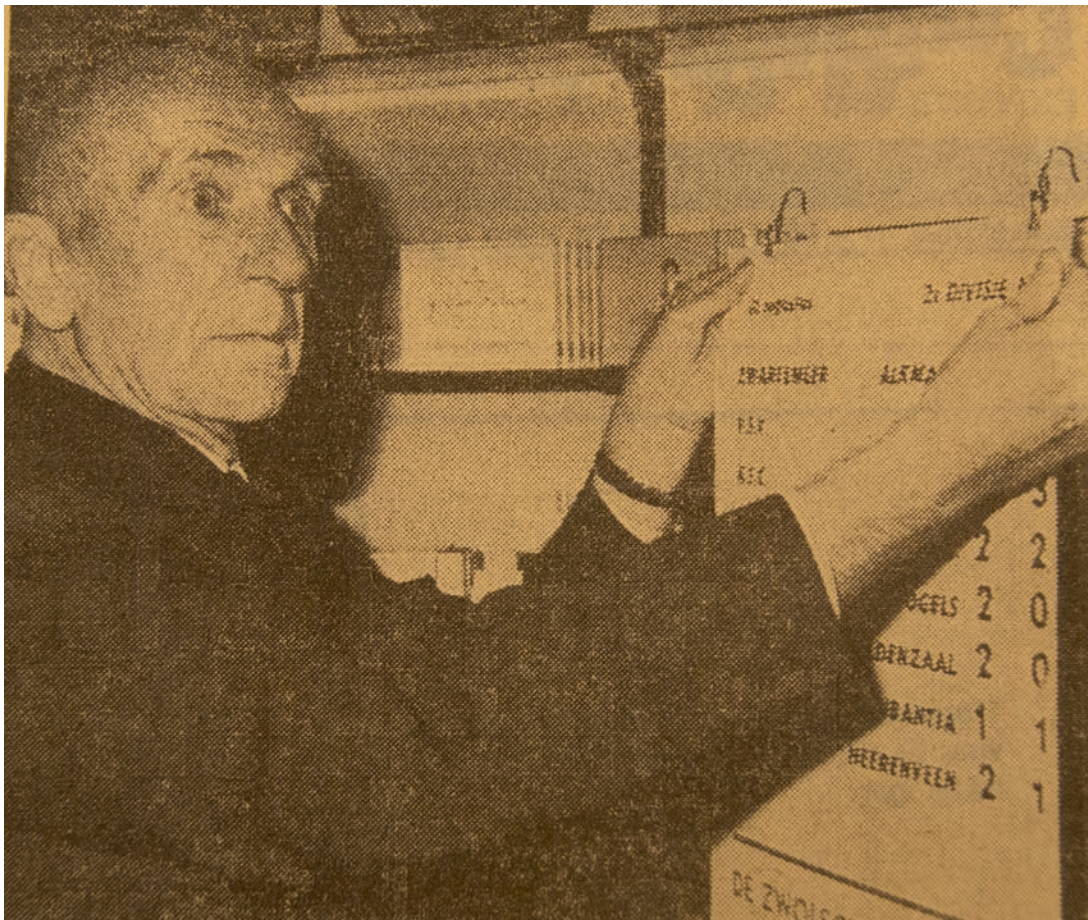

Maar nieuw zijn de wekelijkse advertenties voor Berini-bromfietsen en Solexen. Nieuw zijn de telefooncellen op het Stationsplein (‘Volautomatisch beste mensen, interlokaal zonder eerst de telefoniste erbij te roepen.’) Nieuw zijn de twee vuurrode bestelauto’s op batterijen van de PTT: een ruime driewieler om pakjes mee te bezorgen, in de plaats van de bakfietsen en transportfietsen waarmee tot dan toe de stad werd rondgereden. En nieuw zijn ook de examens die de aspirant houders van kampeerpaspoorten op 19 mei afleggen op kampeerterrein de Agnietenberg. Dit alles tijdens de koude zomer van 1962, die met een gemiddelde temperatuur van 14,7 °C één van de koudste van de eeuw tot dan toe zou worden.

Piet Kok

Culturele veranderingen gaan geleidelijk en zijn voor tijdgenoten maar ook voor latere generaties nauwelijks waarneembaar. Maar soms kun je de tijdgeest op zijn staart trappen. Zo’n moment

Reclame voor Berini-bromfietsen. (Uit: Zwolse Courant 1962)

Piet Kok. (Uit: Zwolse Courant 1962)

deed zich voor op 30 augustus 1962. Die dag sloot sigarenhandelaar Piet Kok aan de Oude Vismarkt 17 na veertig jaar voorgoed zijn deuren. Iedere zondag weer kwamen hier tijdens het voetbalseizoen meer dan honderd mannen (en een paar ongeduldige vrouwen) samen om de voetbaluitslagen te bekijken. Geïnformeerd door een netwerk dat zich over heel Nederland uitstreckte, gaf hij op grote vellen papier in zijn etalage de uitslagen door, met een uitgestreken gezicht want het mocht geen klanten kosten. De aanwezigheid van én aanhangers van PEC (afkorting van Prins Hendrik ende despereert niet Combinatie) én Zwolse Boys stond garant voor eindeloze discussies en pesterijen over en weer en dat doorgaans in onvervalst Zwols dialect. Volgens de *Zwolse Courant* 'verdrongen de drommen mensen zich

op hoogtijdagen, niet zelden werd het glas van de etalageruiten op zijn sterkte beproefd en moest de politie een oogje in het zeil houden om al te hinderlijke verkeersopstoppingen te voorkomen.'

Nog een paar jaar werd deze Zwolse traditie voortgezet voor de etalage van de *Zwolse Courant* aan de Melkmarkt, maar het werd nooit meer wat het geweest was. Om met Simon Carmiggelt te spreken in zijn bundel *Kroeglopen* over het verdwijnen van de ouderwetse kroegbaas in de Amsterdamse cafés: 'Steeds kleiner wordt het schemerige rijk van de vaste jongens.' Zonder het te beseffen had Piet Kok de deur van de jaren vijftig in Zwolle voorgoed gesloten.

Mededelingen

Redactie

Streng Hansen publicaties

Op de nieuwe website van Jean C. Streng en Maria L. Hansen vindt u een overzicht van alle door hen in eigen beheer uitgegeven publicaties: boeken, Overijsselse Handschriften en andere transcripties: <http://strenghansenpublicaties.nl>

Oproep: een Zwollenaar bij de Berezina

Wij ontvingen de volgende oproep van de dames Riek van der Wulp - Heutink en Jannie Bakker - Rietman uit Genemuiden:

Graag zouden wij uw aandacht willen vragen voor een verhaal dat na ruim twee eeuwen nog steeds verteld wordt in onze familie, de familie Heutink uit Genemuiden:

In de Franse tijd wordt een voorvader van ons, Jochem Heutink (geboren in 1789) opgeroepen om dienst te doen in het leger van Napoleon en in 1812 mee te trekken naar Rusland. De achtergebleven familie maakt een angstige tijd door. Ze horen over de grote verliezen die Napoleon in het Oosten lijdt en krijgen maar geen bericht van hun zoon. Na een aantal maanden is ook hun laatste sprankje hoop verloren en besluiten ze het rouwkleed te gaan dragen. Jochem moet bij de slag aan de Berezina omgekomen zijn.

De waarheid is evenwel anders. Jochem is, met twee mede-soldaten (één uit Zwolle en één uit Steenwijk) tijdig ontkomen. Toen de situatie steeds uitzichtlozer werd hebben de drie, op initiatief van de Zwollenaar, het plan opgevat te deserteren. Een riskant plan: als ze worden gepakt zal dat zeker hun dood betekenen, maar ze hebben het gevoel geen keuze te hebben. Ze ontsnappen in de nacht, waarbij een schildwacht onschadelijk moet worden gemaakt. Dat neemt de Zwollenaar voor zijn rekening. En dan begint hun hachelijke avontuur, een tocht vol ontberingen.

Onderweg wordt Jochem ziek: zo erg dat hij niet verder kan en in elkaar zakt. Hij zegt zijn kameraden verder te trekken en hem achter te laten, maar dat willen ze niet: ze slepen hem mee tot ze bij een kasteel aankomen. Daar worden ze opgenomen en krijgen ze onderdak. De zieke Jochem wordt er verpleegd en geneest. Of de andere twee ook tijdens zijn herstel bij hem blijven is niet helemaal meer duidelijk, maar als dank voert Jochem in zijn herstelperiode metselklusjes uit aan het kasteel: Jochem was metselaar, zoals ook na hem vele Heutinks in Genemuiden in de bouwwereld werkzaam waren en zijn. Na bijna een jaar wordt de tocht huiswaarts hervat en komt Jochem behouden terug bij zijn verbijsterde, maar natuurlijk dolgelukkige familie. Ook de Zwollenaar en de Steenwijker overleven de tocht en bereiken hun geboorteplaats. Nadien hebben de drie vrienden elkaar jaarlijks ontmoet om herinneringen op te halen.

Een interessant verhaal, nietwaar? Wij zijn dan ook benieuwd of er in Zwolle en/of Steenwijk wellicht een vergelijkbaar familieverhaal circuleert. Het zou toch prachtig zijn wanneer we in november 2012, 200 jaar na de slag aan de Berezina, als nabestaanden van deze drie mannen deze verhalen op elkaar af zouden kunnen stemmen en over het complete verhaal zouden kunnen beschikken, inclusief de namen?

Daarom vragen wij de redacties van de historische tijdschriften van Zwolle en Steenwijk dit verhaal te publiceren. Mochten lezers dit verhaal herkennen, laten ze dan alstublieft contact opnemen met Jannie Bakker of Riek van der Wulp: j.bakker-rietman@zonnet.nl of riekenlo@chello.nl. Bij voorbaat onze hartelijke dank!

De oude spoorbrug en Rawie

In het Redactioneel van het ZHT-nummer over de oude spoorbrug (2011 nr.4), werden de eerste twee strofen van het gedicht De moeder de vrouw van Martinus Nijhoff geciteerd en geconcludeerd dat in het rijtje bekende dichtregels in Nederland de eerste regel van dit sonnet – ‘Ik ging naar Bommel om de brug te zien’ – ongetwijfeld hoog scoort. Nijhoff heeft met dit gedicht in 1934 de brug over de Waal bij Zaltbommel vereeuwigd. De redactie stelde zich toen de vraag: ‘Zal ooit iemand de oude spoorbrug bij Zwolle net zo bekend maken als de Waalbrug bij Zaltbommel? Door dat voor veel reizigers herkenbare moment tussen droom en waken in dichtvorm te verwoorden, wanneer de trein ratelend over de brug reed om je even later klaarwakker in Zwolle af te zetten?’

Roel Steenbergen wist ons mee te delen dat dat gedicht al bestaat en ook precies datgene wat hierboven is weergegeven beschrijft. Alleen wordt de brug niet met naam genoemd en gaat het pas in het derde vers over de brug.

Niettemin gaat het gedicht *Idylle* zonder enige twijfel over de oude spoorbrug bij Zwolle. De

dichter Jean Pierre Rawie beschrijft dat hij met de trein naar Groningen reist (‘de noordelijke stad’, waar hij woont). Dan is er, waar je ook vandaan komt, slechts één brug die wordt genomen, die bovendien – volgens het gedicht – over de IJssel ligt. En wie denkt bij de laatste dichtregel niet meteen aan de schilders Jan Voerman en Barent Avercamp?

Hier volgt het gedicht *Idylle* van Jean Pierre Rawie, uit de bundel *Woelig stof*. (Bert Bakker, 1989, blz. 9):

Idylle

*Het regende toen ik de trein betrad
die mij zo vaak uit steeds dezelfde steden
door steeds eenzelfde regen had gereden
naar steeds dezelfde noordelijke stad.*

*Vermoeid uit mijn gedachten weggeleden
had ik een vaag soort halve slaap gevat:
mijn niet meer te traceren levenspad
verloor zich in een anoniem verleden.*

*Toen naderde de trein de brug, en uit
een halve droom schoot ik ten halve wakker;
wat laatste druppels waaiden van de ruit.*

*Ik zag: de IJssel stroomt nog steeds naar zee.
Gods licht beschijnt Gods water en Gods akker.
In groene uiterwaarden graast het vee.*

Oproep: Zwolse wandelclubs

Wij zijn op zoek naar informatie over de Zwolse wandelclubs. De oudste, De Blauwvingers, is begin jaren dertig opgericht. Maar er werd ook gewandeld door leden van sportclubs, zoals ZAC. Die deden al in 1931 mee aan de Nijmeegse Vierdaagse. Als er mensen zijn die ons iets kunnen vertellen, vooral over de eerste jaren, dan heel graag contact opnemen met mij. Waar ik ook heel benieuwd naar ben is het wandelen in de Tweede Wereldoorlog. Ik ben benieuwd of het klopt dat de eerste Avondvierdaagse in Zwolle in 1944 werd gehouden. Informatie dus van harte welkom, Els Rademaker-Vos: 038 4531694 of janrademaker@tele2.nl

Auteurs

Wim A. Huijsmans (1948) was jarenlang als archivaris verbonden aan het Gemeentearchief Zwolle en aan het Historisch Centrum Overijssel. Hij is nu met de VUT.

J. (Johan) J. Seekles (1956) is werkzaam als archief-inspecteur/relatiebeheerder bij het Historisch Centrum Overijssel te Zwolle.

Steven ten Veen (1943) is bijna veertig jaar werkzaam geweest in de journalistiek. Bij de *Zwolse Courant* was hij ruim twintig jaar chef van de stadsredactie en bij *de Stentor* de eerste lezersredacteur. Na zijn vervroegde uittreding in 2003 is hij op vrijwillige basis redactioneel werk gaan doen en verder is hij secretaris van de *Zwolse Historische Vereniging*.

Willem van der Veen (1932) werkte jarenlang als journalist (kunstredacteur) voor de *Zwolse Courant*. Daarnaast schreef hij onder meer jubileumboeken, theaterproducties, dichtbundels en vier delen *Zwolle in de achteruitkijkspiegel*. In 2008 verscheen *Teun*, gewijd aan zijn vader Teun van der Veen, een van de bekendste Zwolse kunstenaars van de twintigste eeuw.

Jan van de Wetering (1947) is werkzaam als tekstadviseur. Hij publiceerde ondermeer de boeken *Vergeeten levens* (2001), *Hoe schrijf ik geschiedenis* (2004) en *De Zwolse canon* (2008).

Colofon

Het **Zwols Historisch Tijdschrift** is een uitgave van de Zwolse Historische Vereniging en verschijnt viermaal per jaar. Leden van de vereniging krijgen het tijdschrift gratis toegezonden.

Bestuur Zwolse Historische Vereniging

H. Dijkstra, *voorzitter*

S. ten Veen, *secretaris*

H. van der Zwaag, *penningmeester*

J. Gulikers, J. Kam, leden

Secretariaat Zwolse Historische Vereniging:
postbus 1448, 8001 BK Zwolle

Ledenadministratie en bezorging tijdschrift:
J. van Ulsen-Nijkamp, telefoon: 038-4654617

Internet adres:

www.zwolsehistorischevereniging.nl

e-mail ZHV: info@zwolsehistorischevereniging.nl

Financiën: rekening ING: 5570775

t.n.v. Zwolse Historische Vereniging

Tarief lidmaatschap

25 euro/jaar

Opzegging lidmaatschap: vóór 1 januari.

Redactie Zwols Historisch Tijdschrift

A.H.M. Bootsma-van Hulten, eindredacteur,

E.A. van Dijk, W.F. Geerling, W.A. Huijsmans,

F. Inklaar, H.A. Stalknecht, S. ten Veen,

J. van de Wetering.

Redactieadres: Wipstrikkerallee 71, 8023 DV Zwolle

e-mail: annetbootsma@home.nl

Vormgeving: Rob van den Elzen bno (†)

Vormgeving omslag: Buro I Hoog

Opmaak: Different Design Deventer

Druk: EPOS PRESS, Zwolle

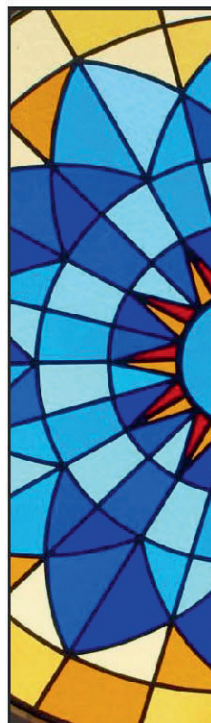
issn 0926-7476 © Zwolse Historische Vereniging
Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotocopie, microfilm of op welke wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

historisch centrum overijssel

GESCHIEDENIS LEEFT!

kijk ook op www.historischcentrumoverijssel.nl
voor alle actuele informatie

GLAS-IN-LOOD

ONTWERPEN VAN
TRADITIONEEL TOT MODERN
RESTAURATIE
CONSERVATIE
BRANDSCHILDEREN
ADVIES
VOOR PARTICULIER
BEDRIJVEN, INSTELLINGEN
& KERKEN

LID OVG
GLAZENIERSVERENIGING TE GOUDA

ATELIER
OUD ITERSUM
GLAS-IN-LOOD | NIEUW & RESTAURATIE

NIEUWE DEVENTERWEG 31, 8014 AC ZWOLLE
TEL.(038) 4656095

WWW.OUDITTERSUM.NL

Werkgevers opgelet!

Een vertrouwd adres voor uw loonregres

Loonschade Advies

Zwolle

- **Loonschade**
- **Letselschade**

Papaverweg 67, 8042 ED Zwolle

E : zwaag.loonschade@introweb.nl T : 038 - 422 33 51
I : www.loonschadeadvies.nl F : 038 - 421 18 40

Brasserie "Het Vliegerhuys"

Nieuwstraat 55 Tel. 038-4221206
8011 TM Zwolle Fax 038-4224318

In Brasserie 't Vliegerhuys.....Een pand uit 1450 !

- De lekkerste koffie van Zwolle....
- Uitgebreide lunch-en avondkaart....
- Heeft U wat te vieren, vraag naar de mogelijkheden.....
- Elke acht weken nieuwe expositie....
- En een vertrouwde plek voor de Zwolse Historische Vereniging.....

Een plek om te onthouden.....

